

Misija Ujedinjenih naroda za pomoć Ruandi

Papak, Josip

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:524571>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

Josip Papak

**MISIJA UJEDINJENIH NARODA ZA POMOĆ
RUANDI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2016.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

ODJEL ZA POVIJEST

Josip Papak

**MISIJA UJEDINJENIH NARODA ZA POMOĆ
RUANDI**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ante Nazor

Zagreb, 2016.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Povijesni pregled Ruande u 20. stoljeću.....	4
2.1. Ruandska patriotska fronta - RPF	6
2.2. Vladine snage - RGF	8
2.3. Građanski rat u Ruandi.....	9
2.4. Mirovni sporazum u Arushi	11
3. Ujedinjeni narodi i mirovne misije.....	13
3.1. Uspostava UNAMIR-a.....	16
3.2. Poteškoće pri osnivanju misije i njezini sudionici	19
4. Uloga UNAMIR-a do početka genocida u Ruandi.....	22
5. Genocid u Ruandi	27
6. Djelovanje UNAMIR-a za vrijeme genocida	29
6.1. Povlačenje UNAMIR-a.....	36
6.2. Nova uloga misije - UNAMIR II	39
7. Posljedice genocida i završetak UNAMIR-a.....	42
7.1. Međunarodni kazneni sud za Ruandu – ICTR	44
8. Zaključak	46
Izvori i literatura	48

Sažetak

Nakon trogodišnjeg građanskog rata u Ruandi između Ruandskog patriotskog fronta (Rwandan Patriotic Front- RPF), kojeg su većinom činili Tutsiji i Ruandskih vladinih snaga (Rwandese Government Forces - RGF) koje su većinom činili Hutui, 4. kolovoza 1993. potpisano je primirje u Arushi. Sukobljene strane su pri sklapanju primirja pozvale Ujedinjene narode na teritorij Ruande. Stvorena je Misija Ujedinjenih naroda za pomoć Ruandi (United Nations Assistance Mission for Rwanda - UNAMIR). Misija je došla u Ruandu s velikim optimizmom i s jasno zacrtanim ciljem da se pomogne očuvati ionako krhko primirje. Od samih početaka misija je imala ozbiljnih problema poput nezainteresiranosti zapadnih zemalja za sudjelovanjem u misiji, manjak financijskih sredstava i političke volje za rješavanje tog sukoba, logističkih problema te između ostalog nedovoljno obučених pripadnika plavih kaciga za takvu vrstu mirovnih misija. Misija je ubrzo suočena s činjenicom da ne žele svi provesti primirje i da ekstremne snage Hutua podupiru nastavak rata i istrebljenje Tutsija. Primirje između zaraćenih snaga nije se moglo očuvati i uskoro dolazi do nastavka građanskog rata. U travnju 1994., nakon ubojstva ruandskog predsjednika Hutua, Juvénala Habyarimana, dolazi do sveopćeg nasilja nad Tutsijima i umjerenim Hutuima koje je naposljetku preraslo u genocid nad narodom Tutsi. Mandat misije je s nastavkom građanskog rata završen i većina UN-ovih snaga se povlači iz zemlje, a manji dio je ostao u neuspješnoj ulozi posrednika primirja i osiguravatelja humanitarne pomoći. Nakon što je međunarodna zajednica priznala da je na području Ruande počinjen genocid, dolazi do obnove misije s mandatom uspostave primirja. Obnovljena misija istaknula se u pružanju pomoći oko stabilizacije zemlje, povratku izbjeglica, pružanju medicinske i raspodjeli humanitarne pomoći. Naposljetku, zbog velikog nezadovoljstva djelovanjem međunarodne zajednice i UN-a za vrijeme genocida, nova vlada 1996., pod pritiskom unesrećenog naroda Ruande povlači potporu misiji. UNAMIR ubrzo povlači sve svoje snage iz Ruande i dolazi do službenog završetka misije.

Ključne riječi: Ujedinjeni Narodi, Ruanda, Hutui, Tutsiji, mir, Misija Ujedinjenih naroda za pomoć Ruandi, građanski rat, genocid.

Summary

After three years of civil war in Rwanda between Rwandan Patriotic Front – RPF which are primarily made up of Tutsis, and Rwandese Government Forces - RGF which are primarily made up of Hutus, on 4. august 1993. truce was signed in Arusha. At the conclusion of peace the opposing forces invited the United Nations on to the territory of Rwanda. The United Nations Assistance Mission for Rwanda (UNAMIR) was created. The mission came to Rwanda with great optimism and with clear definition of objectives to help preserve the fragile truce. From the very beginning the mission had serious problems, such as the lack of interest of Western countries to participate in the mission, the lack of financial resources and political will to solve this conflict, logistical problems and, among other, under-trained blue helmets for this kind of peacekeeping mission. The mission would soon realize that not everyone wanted to keep a truce and that certain forces called for the continuation of the war and the extermination of Tutsis. The preservation of the cease-fire between the warring forces could not be kept and soon the civil war continued. In April 1994, after the assassination of President Habyarimana, widespread violence against Tutsis and moderate Hutus started, which will eventually grow into genocide of the Tutsi people. The mandate of the mission ended with the restart of civil war and the majority of UN forces withdrew from the country. A smaller part of forces remained to deliver the humanitarian aid, and assumed the role of a mediator in a failed attempt to create a ceasefire. After the international community acknowledged the genocide in Rwanda, there was a renewal of the mission with a mandate to establish truce. The mission helped in stabilization of the country, the return of refugees, providing medical service and distribution of humanitarian aid. Finally, due to the great dissatisfaction of Rwandan people with the actions of the international community and the UN during the genocide, the new Rwandan government came under pressure and in 1996. withdrew support to the mission. Soon after that, UNAMIR withdrew all its forces from Rwanda and the mission was officially over.

Keywords: United Nations, Rwanda, Hutus, Tutsis, peace, The United Nations Assistance Mission for Rwanda, civil war, genocide.

1. Uvod

Ujedinjeni narodi (UN), međunarodna je organizacija osnovana nakon Drugog svjetskog rata s ciljem očuvanja svjetskog mira i sigurnosti te radi poboljšanja međunarodne suradnje i prijateljskih odnosa među narodima. Misija Ujedinjenih naroda za pomoć Ruandi – The United Nations Assistance Mission for Rwanda (UNAMIR) pokrenuta je kako bi pomogla narodu Ruande u očuvanju mira i stvaranju stabilnosti na njenom teritoriju. Uspostavljena je sporazumom u Arushi, koji je potpisan 4. kolovoza 1993., između sukobljenih strana (koje su zastupale dvije najveće etničke skupine Ruande: Hutue i Tutsije). Potpisnici primirja pozvali su snage UN- a na područje Ruande, kako bi pomogli očuvanju potpisanog primirja. Misija je ostala zapamćena u negativnom kontekstu, jer je za vrijeme njena provođenja, tijekom sto dana u proljeće i ljeto 1994., na području Ruande počinjen genocid u kojem je živote izgubilo između pola milijuna i milijun ljudi. Upravo zbog te činjenice dio odgovornosti za počinjeni genocid pripisuje se UN-u, kao i zbog činjenice da je UN odlučio povući većinu svojih snaga u trenutku kada se počeo provoditi genocid. Zbog navedenih okolnosti koje su obilježile provođenje Misije Ujedinjenih naroda za pomoć Ruandi, tema je detaljnije istražena u ovom radu. Kroz rad pokušano je odgovoriti na glavna pitanja koja su ključna prilikom istraživanja ove teme: Je li UN znao da se priprema genocid? Je li UN mogao spriječiti genocid? Zašto su povučene postrojbe UNAMIR-a za vrijeme genocida u Ruandi? Je li opravdana kritika prema UN-u za (ne)djelovanje prije, poslije i tijekom genocida u Ruandi? Ova tema dosad nije obrađena u hrvatskoj historiografiji, a od izvora i literature na hrvatskom jeziku tiskana su izdanja autora: Bernard Brunetaeu, *Stoljeće genocida*, Zagreb 2005., i Michel Chossudovsky, *Globalizacija bijede i novi svjetski poredak*, Zagreb 2008. Oba dijela govore o uzrocima genocida u Ruandi, ali ne se ne bave mirovnom misijom UN-a. U ovom radu osvrnut će se kratko na povijest Ruande, točnije sukob između dvije glavne etničke skupine u državi: Hutua i Tutsija. Istražit će se pojedini aspekti UNAMIR-a, od njezinog uspostavljanja, sastava, povlačenja mirovnih postrojbi i slanja novih snaga nakon provedenog genocida. U radu će se najviše koristiti službeni dokumenti Ujedinjenih naroda, rezolucije Vijeća sigurnosti, izvještaji glavnog tajnika UN-a i izvještaj Nezavisne istrage o djelovanju UN-a tijekom genocida u Ruandi, izvještaj kojeg je objavio Human Rights Watch u vidu knjige Allison Des Forges te knjiga zapovjednika misije Roméa Dallairea.

2. Povijesni pregled Ruande u 20. stoljeću

Ruanda je gusto naseljena država u središnjoj Africi veličine 26,379 km². Nalazi se u samom srcu Afrike okružena Afričkim velikim jezerima i državama: Burundi, Uganda, Tanzanija i Demokratskom Republikom Kongo. Jedna je od najmanjih afričkih država, a ujedno i jedna od najgušće naseljenih država u svijetu. Glavni i najveći grad jest Kigali, a nalazi se u samom središtu države. Ruanda ima tri službena jezika; ruandski (Kinyaruanda), koji se smatra materinjim jezikom, francuski i engleski. Francuski je službeni jezik od 1920-tih i njime se služio obrazovaniji sloj društva, ponajviše u administraciji, a uveli su ga Belgijanci. Engleski postaje službeni devedesetih godina prošlog stoljeća, a 2008. godine zamjenjuje francuski jezik u školama. Ruanda se 2009. godine pridružila Commonwealthu, kao tek druga pridružena država koja nije prethodno bila britanska kolonija.¹ Povijesni pregled koji će se obraditi u sljedećim odlomcima i poglavljima je bitan zbog razlikovanja nekoliko stvari. Vrlo važne su okolnosti u kojima UNAMIR dolazi u Ruandu; opis naroda Ruande kroz povijest, tko su sukobljene strane u građanskom ratu, što je motiv i uzrok njihova sukoba te tko i zašto poziva UN da intervenira.

„Prvi stanovnici Ruande bili su pripadnici pigmejskog plemena Twa, koje su poslije s tog područja potisnuli Hutui. U XIV. ili XV. st. pokorili su ih Tutsi (Vatusi ili Vatutsi), koji su se na taj prostor doselili iz područja Gornjega Nila i Etiopije. Oni su u XVI. st. osnovali Kraljevstvo Ruandu. Na njezinu čelu nalazio se kralj (mwami), koji je uza se imao vijeće poglavica iz plemena Tutsi. Premda su s vremenom preuzeli jezik starosjedilaca, Tutsi su kao njihovi feudalni gospodari zadržali svoju etničku zasebnost. Potkraj XIX. stoljeća Kraljevstvo Ruanda i susjedno Kraljevstvo Burundi postali su predmetom zanimanja i spora europskih kolonijalnih sila.“² Nakon Berlinskog kongresa 1885. Ruanda je pripojena Njemačkoj istočnoj Africi u čijem sastavu je ostala sve do kraja Prvog svjetskog rata. Nakon rata, Liga naroda 1923. mandat nad Ruandom daje Belgiji. U sljedećih nekoliko godina Belgija osvaja okolna područja i stvara državu Ruanda-Urundi.³ Tutsi pod belgijskom vlašću profitiraju kao vladajući stalež koji dominira političkim i gospodarskim životom u zemlji. Tridesetih godina Belgijanci popisuju etničko stanovništvo Ruande, a rezultat je

¹ “Rwanda“, The Commonwealth, <http://thecommonwealth.org/our-member-countries/rwanda>, pristup ostvaren 28. 11. 2016.

² “Ruanda“, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=53573>, pristup ostvaren 28. 11. 2016.

³ GAVRILOVIĆ, Mladen, *Republika Ruanda*, Beograd, 1976., 2-8.

bilo uvođenje osobnih iskaznica s oznakom narodnosti, što je dovelo do dubokih društvenih podjela koje su ušle u svijest dviju zajednica, osobito kod Hutua.⁴ „Gerard Prunier opisao je proces kojim su se oni politički i ekonomski sretniji pokušali „tutsizirati“ tj. postati pripadnicima više klase. To je dovelo do dviju katastrofalnih posljedica: naziv „Hutu“ postaje sinonim za etnički i društveno nižu klasu, a promašena „tutsifikacija“ radala je osjećaj mržnje kod pripadnika Hutu.“⁵ Dugoročno, bio je postavljen okvir za sukob.

Po osnivanju Ujedinjenih naroda, mandat nad Ruandi-Urundi prelazi s Lige naroda na Ujedinjene narode, dok je Belgija zadržala kontrolu nad zemljom. Do početka šezdesetih godina 20. stoljeća Tutsi su činili vladajuću kastu, koja je politički i ekonomski iskorištavala Hutue što je stvaralo političke napetosti i povremene etničke sukobe.⁶ „Sve do smrti kralja Muterija (1959.) kolonijalna uprava se oslanjala na domaću dinastiju, ne dirajući u plemensku, feudalnu strukturu i sistem odnosa. Tek kada je novi kralj Kigeri V. pokrenuo pitanje nezavisnosti, Belgijanci su otkazali podršku kruni i vladajućim Tutsima. To je omogućilo da potlačeno pleme Hutu stane na noge.“⁷ Ubrzo u Ruandi dolazi do revolucije i pada kralj Kigeri V. koji s tisućama Tutsija bježi iz zemlje. Pod nadzorom UN-a održavaju se prvi parlamentarni izbori 1961. i formirana je vlada koja se pretežito sastojala od pripadnika Hutua. Neovisnost od Belgije ostvarena je 1. srpnja 1962., kad se dotadašnja država dijeli na dvije države: Ruanda i Burundi.⁸

Ranu neovisnost obilježavaju ratovi s izbjeglim Tutsijim i općenita nestabilnost u zemlji. Tu nestabilnost je iskoristio general Juvenal Habyarimana, pripadnik Hutua, koji je 1973. vojnim udarom srušio vladu i postao predsjednikom države. Parlament i vlada su raspušteni i zabranjen je rad političkim strankama.⁹ Bitno je napomenuti da je ostatak svijeta u dolasku Habyarimana vidio priliku za razvoj te države. Ruanda je od 1970. bila pripadnik Pokreta nesvrstanih i ubrzano je radila na poboljšanju ekonomske i gospodarske slike zemlje. Mladen Gavrilović u svojoj knjizi *Republika Ruanda*, tiskanoj 1976. u Beogradu, piše o suradnji Jugoslavije i Ruande u kontekstu Pokreta nesvrstanih, prikazujući odnose u Ruandi kroz metodologiju marksističke historiografije.

⁴ BRUNETEAU, Bernard, *Stoljeće genocida*, Zagreb, 2005., 139.

⁵ *Isto*, 139.

⁶ „Ruanda“, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=53573>, pristup ostvaren 28. 11. 2016.

⁷ GAVRILOVIĆ, *Republika Ruanda*, 10.

⁸ *Isto*, 13.

⁹ GAVRILOVIĆ, *Republika Ruanda*, 16.

Tako borbu za neovisnost opisuje kroz borbu potlačenog naroda Hutu, protiv kapitalista Tutsija i protiv kontinuiranog Belgijskog utjecaja. Uslijedila je diktatura predsjednika Habyarimana koja je potrajala sve do 1993. godine.

„Početkom devedesetih u Ruandi je živjelo oko sedam milijuna ljudi koji su bili podijeljeni na tri etničke skupine. Hutu su činili oko 85% stanovništva, otprilike 14% stanovništva bili su Tutsi, a manje od 1% bili su Twa.“¹⁰ Twa su preci starosjedioca Ruande koji su većinom živjeli po šumama i bili su marginalizirani u Ruandi. Sve skupine dijelile su zajednički jezik i kulturu. Kroz čitavo 20. stoljeće tri glavna događaja isticala su se u povijesti Ruande. Belgijanci su kolonizirali zemlju i koristili su Tutsije u svojoj vladavini. U procesu dekolonizacije bila je uspostavljena Republika na čelu s Hutuima, a Tutsiji su protjerani iz zemlje. Promjenom političkih prilika 1990. dolazi do povratka istjeranih Tutsija, koji žele sudjelovati u vlasti, i građanskog rata između njih i Hutua. Sva tri događaja su isprepletana odnosima i animozitetima između dvije etničke skupine što je i kulminiralo genocidom 1994. godine.

2.1. Ruandska patriotska fronta - RPF

Kako bismo razumjeli tijek događaja u građanskom ratu i kasnije u genocidu, bitno je znati razlikovati RPF (Ruandsku patriotsku frontu) i RGF (Vladine snage u Ruandi). U etničkim sukobima nakon dekolonizacije, tisuće Tutsija odlaze u susjednu Ugandu gdje sudjeluju u borbi protiv diktatora Idi Amina, koji je autokratski vladao Ugandom osam godina. Nakon svrgavanja Amina, među pobjednicima dolazi do raskola i petogodišnjeg građanskog rata za vlast u Ugandi. Yoweri Museveni odnosi pobjedu 1986., zahvaljujući dijelom i Tutsijima koji su se borili u njegovim redovima. Ti izbjegli Tutsi osnivaju Ruandsku patriotsku frontu (Rwandan Patriotic Front - RPF) 1987. godine u Ugandi, želeći si omogućiti povratak u Ruandu i sudjelovanje u tamošnjem političkom životu. Sudjelovanje Tutsija u političkom životu Ugande našlo se pod kritikom tamošnje javnosti s obzirom da oni nisu narod Ugande, već izbjeglice iz susjedne države. Marginalizacijom Tutsija u političkom životu Ugande utjecala je na njihovu želju za povratkom u Ruandu. Nakon što je godinu dana ranije osvojio potpunu vlast u Ugandi, Museveni nije imao

¹⁰ “UNAMIR - background“ United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm>, pristup ostvaren 25. 08. 2016.

potrebe za dobro obučeni strani vojnicima u svojoj zemlji te je bilo sasvim logično da ih je podupirao u njihovoj želji za povratkom u Ruandu. Tim više išla bi mu u prilog činjenica da njemu bliski ljudi vladaju u susjednoj državi, što se pokazalo korisnim u ratu u Demokratskoj Republici Kongo (1996.-1997., 1998.-2003.), kada su Uganda i Ruanda sudjelovale kao saveznice.

Gotovo milijun Tutsija u inozemstvu sudjelovalo je u organizaciji RPF-a. „RPF, kao politički i vojni pokret koji je pokazao volju da se nadvladaju etničke podjele privukao je u svoje redove i one Hutue koji su se protivili režimu. Međutim, nije se mogao osloboditi slike stranke *Tutsija*, koju je naglašavala Habyarimana propaganda.“¹¹ Postojanje izbjegličke vojske Tutsija izvan granica Ruande, bio je jedan od načina kojim su vlasti plemena Hutu širile strah i mržnju prema Tutsijima. „Nakon toga, biti Hutu ne znači biti više samo potomak potlačenog roba od strane feudalne vlasti ili brat žrtava u susjednom Burundiju, nego i neprestano razmišljati tko će vam ubiti dijete u nadolazećim godinama: Tutsi pripadnik RPF-a ili onaj unutarnji?“¹²

Za samu misiju UN-a problematičnom se pokazala jezična barijera između RPF-a i vladinih snaga. Pripadnici RPF-a, nakon godina provedenih u anglofonoj Ugandi, govorili su isključivo engleski jezik dok su se predstavnici vladinih snaga koristili samo francuskim jezikom.¹³ RPF se od samog osnutka pripremao za invaziju na Ruandu. Njihove postrojbe su brojale oko 7 000 dobro obučeni i disciplinirani vojnici.¹⁴ Vojnika koji su stekli ogromno iskustvo ratujući u Ugandi i ujedno bili silno motivirani za povratkom u svoju domovinu. Povrh toga, imali su odlično vojno zapovjedništvo u vidu Paula Kagamea, koji se obrazovao na američkim vojnim učilištima. Za Roméo Dallairea, vojnog zapovjednika UNAMIR-a, Kagame je jedan od najvećih zapovjednika manevarskog ratovanja u modernoj vojnoj povijesti.¹⁵ Obuka, iskustvo, motivacija i vrhunsko vodstvo, donijeti će RPF-u prevagu u sukobu s bolje naoružanim i višestruko brojnijim vladinim snagama.

¹¹ BRUNETEAU, *Stoljeće genocida*, 140.

¹² *Isto*, 140.

¹³ DALLAIRE, Roméo, *Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda*, London, 2004., 44.

¹⁴ DES FORGES, Alison, *Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda*, Human Rights Watch, 1999., 44.

¹⁵ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 288.

2.2. Vladine snage - RGF

Vladine snage, zajedničkim imenom Ruandske vladine snage (Rwandese Government Forces - RGF), činili su pretežito pripadnici Hutua odanih predsjedniku Juvénalu Habyarimani. Sastojale su se od nekoliko elementa: Ruandske oružane snage (Forces Armées Rwandaises – FAR), predsjedničke garde, žandarmerije, Interahamwe („Onaj koji se bori zajedno“¹⁶) i Impuzamugambi („Onaj koji ima jedinstven cilj“¹⁷). Te jedinice odnijele su ključnu ulogu u građanskom ratu s RPF-om i u genocidu koji je uslijedio nakon smrti predsjednika Habyarimana. Važno je znati više o njima, jer je njihova uloga bitna za odgovor na pitanje: je li UNAMIR mogao očuvati primirje između sukobljenih strana? Odnosno, je li UN mogao spriječiti genocid?

Kao zapovjednik vojske, Habyarimana je mogao računati na otprilike 7 000 vojnika, od kojih je oko 1 200 bilo članova nacionalne policije-žandarmerije. Žandarmerija je tijekom misije UN-a bila zadužena za pomoć pri održavanju mira u Kigaliju. O tome će više biti govora u poglavlju o djelovanju misije UN-a. Najodanija postrojba je bila predsjednička garda koju su činile elitne jedinice stvorene od ljudi unovačenih iz predsjednikove rodne regije, Gisenyi, a brojala je između 1 100 i 1 300 ljudi.¹⁸ Predsjednička garda je bila najbolje opremljena i najagresivnija jedinica. Bila je to Habyarimanova pretorijanska garda koja nije imala poštovanja prema drugim jedinicama u vladinim snagama niti respekta prema pripadnicima mirovne misije. Poštivali su jedino svoje zapovjednike i predsjednika.¹⁹ Nakon smrti Habyarimane predsjednička garda je prva započela nasilje koje je kasnije preraslo u genocid.

Ruandske oružane snage - FAR bile su obučene uglavnom od strane francuskih savjetnika. Iako je bila dobro opremljena s modernim naoružanjem, helikopterima i oklopnim vozilima, u sukobu s RPF-om se pokazala inferiornijom. Posebice je to došlo do izražaja nakon mobilizacije za vrijeme građanskog rata. Vojska je do 1992. godine imala 30 000 vojnika, gotovo pet puta više vojnika od RPF-a.²⁰ Ipak, nagla mobilizacija je ostavila većinu od tih vojnika nedovoljno pripremljenima za rat. Bili su nedovoljno obučeni, nedisciplinirani i niskog morala. Također, bitno je napomenuti da je velik dio njih bio protiv mirovnih pregovora, ne samo jer su vjerovali u

¹⁶ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 8.

¹⁷ *Isto*, 46.

¹⁸ *Isto*, 44.

¹⁹ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 69.

²⁰ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 69.

pobjedu i nisu se željeli prestati boriti, nego su se pribojavali nadolazeće demobilizacije s prestankom rata.²¹ Većina njih se navikla na prednosti vojničkog života i nije se bila spremna vratiti u opće siromaštvo u kojem je bila većina ruandskih stanovnika.

Ključne jedinice prilikom genocida su bile Interahamwe i Impuzamugambi. Interahamwe su činili članovi pokreta mladih vladajuće stranke Nacionalni republikanski pokret za demokraciju i razvoj (Mouvement républicain national pour la démocratie et le développement- MRND²²). Te paravojne postrojbe su stvorene 1992. godine. U njihove redove su se regrutirali svi oni mladići koji su zbog ekonomske krize bili bez posla, kao i svi seljaci koji su bili bez zemlje. Njihov zadatak je uključivao skupljanje oružja i popisivanje svih Tutsija, kako bi genocid bio obavljen što efektivnije.²³ Bili su prepoznatljivi po svojoj odjeći i ponašanju. Prilikom sve češćih susreta s njima, Dallaire u svojoj knjizi o njima kaže sljedeće „...počeli su se pojavljivati na mnogim političkim skupovima odjeveni prilično bizarno, u borbenim odorama od pamuka prekrivenih fantastičnim simbolima u crvenoj, zelenoj i crnoj boji ruandske zastave, noseći mačete ili drvene replike kalašnjikova. Prvo smo ih smatrali smiješnima, jer su izgledali i ponašali se kao klaunovi, ali smo ubrzo saznali da gdje god su se pojavili, bilo je nasilja i zločina.“²⁴ Njihova “bratska“ paravojna postrojba zvala se Impuzamugambi. Oni su bili pripadnici mladeži ekstremno desne stranke Odbor za zaštitu republike (Coalition pour la Défense de la République - CDR²⁵). Ti radikalni ekstremisti su surađivali s vladajućom strankom MRND u pripremi i provedbi genocida. Nisu toliko poznati, jer su bili slabije organizirani i manjeg broja nego Interahamwe pa ih često autori spajaju u jednu paravojnu postrojbu. Osnivanjem navedenih paravojnih jedinica za vrijeme građanskog rata, dodatno se otežalo očuvanje primirja potpisanog u Arushi.

2.3. Građanski rat u Ruandi

Građanski rat trajao je skoro tri godine od 1990. do 1993., no ratne operacije nisu se vodile tijekom cijelog trajanja rata. Započeo je invazijom RPF-a na Ruandu. Potkraj osamdesetih godina

²¹ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 69.

²² KAKWENZIRE, Joan, KAMUKAMA, Dixon, „The Development and Consolidation of Extremist Forces in Rwanda“, *The Path of a Genocide*. New Jersey, 1999., 98.

²³ BRUNETEAU, *Stoljeće genocida*, 142.

²⁴ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 129.

²⁵ KAKWENZIRE, Joan, KAMUKAMA, Dixon, „The Development and Consolidation of Extremist Forces in Rwanda“, *The Path of a Genocide*. New Jersey, 1999., 98.

Habyarimanin je režim oslabio zbog ekonomske nestabilnosti zemlje, pri čemu je jačala opozicija. U takvim okolnostima u listopadu 1990. Ruandska patriotska fronta je s područja Ugande izvela invaziju na sjever Ruande. U početku se rat vodio promjenjivom srećom, sve do trenutka kad se Paul Kagame vratio iz SAD-a i preuzio vrhovno vodstvo nad RPF-om. Kao čelnik RPF-a, Kagame koristi svoje ratno iskustvo stečeno u Ugandi i znanje dobiveno na prestižnim američkim vojnim učilištima, te pomaže RPF-u u ostvarivanju premoći nad vladinim snagama. Nakon gerilskih borbi, RPF je krenuo u odlučan prodor prema glavnom gradu Kigaliju. RPF je brzo prodirao kroz zemlju i Habyarimanu je prijetio poraz. Međutim, Habyarimanin režim spasila su pojačanja iz Francuske i Zaira²⁶. Francuzi su svoju intervenciju objašnjavali kao pokušaj zaštite svojih državljana, a zapravo su blokirali RPF ispred Kigalija. Nasuprot tome, vlada Belgije, bivše kolonijalne sile, nije podržala Habyarimana, koji je njihov potez gledao kao napuštanje u nevolji.²⁷ Razočarani tim postupkom, kod Hutu elite se stvorio osjećaj mržnje prema Belgijancima, te su ih počeli smatrati suodgovornim za krizu u zemlji. Francuzi su pak pomogli RGF-u da potisnu RPF prema sjeveru zemlje, te će tako to sjeverno područje Ruande ostati pod kontrolom RPF-a za vrijeme i nakon mirovnih pregovora.

Uspoređujući RPF i FAR, Dallaire u svojoj knjizi navodi da su 1993. pobunjenici dobili sve važnije bitke zbog njihovog superiornog vodstva, treninga, iskustva, štedljivosti, mobilnosti, discipline i morala.²⁸ Rat je kao posljedicu imao polarizaciju na prijatelje i neprijatelje, pojavu teorija o zavjeri Tutsija te neskrivene pozive ideologa MRND-a na uništenje manjinske Tutsi zajednice.²⁹ Analizirajući građanski rat, bila je presudna uloga intervencije stranih trupa, posebice Francuske vojske. Vladine snage su bile osramoćene pred svojim zapadnim saveznicima, jer nisu same mogle ostvariti pobjedu nad malobrojnim RPF-om. Iako su prilikom stabiliziranja bojišnice vladine snage i dalje imale prednost u naoružanju i broju vojnika, međunarodna zajednica je vršila pritisak na Vladu da zaključi mir. U takvoj situaciji dio pripadnika vladajuće stranke zastupalo je nastavak rata do konačnog uništenja RPF-a, što će ugroziti i kasnije djelovanje mirovne misije.

²⁶ Zair – današnja Demokratska Republika Kongo

²⁷ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 55.

²⁸ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 67.

²⁹ BRUNETEAU, *Stoljeće genocida*, 142.

2.4. Mirovni sporazum u Arushi

Kako su obje strane bile iscrpljene ratovanjem, i pod pritiskom međunarodne zajednice, došlo je do mirovnih pregovora koji su trajali od 22. srpnja 1992., do 4. kolovoza 1993., kada je dogovoreno primirje. Pregovori su se vodili u gradu Arushi u Tanzaniji, a vođeni su uz mnoge prekinde.³⁰ Uz posredovanje Tanzanije i potporu Organizacije afričkog jedinstva (Organization of African Unity – OAU)³¹, pregovorima su prisustvovali RPF s jedne i vlada Ruande s druge strane. Sjedinjene Američke Države i Francuska nadgledali su pregovore. Vladu Ruande predstavljale su sljedeće stranke: MRND kao vladajuća stranka, a Demokratsko republikanski pokret (Mouvement démocratique républicain - MDR), Socijaldemokratska partija (Parti Social Démocrate - PSD) i Liberalna stranka (Parti Libéral - PL), kao oporbene stranke. Problem u pregovorima predstavljala je činjenica da osim što su navedene stranke pregovarale s RPF-om, one su se borile za podjelu vlasti među Hutu strankama u sljedećoj vladi.³² Oporbene stranke su uglavnom predstavljale umjerene Hutue i njihovi vodeći članovi našli su se prvi na udaru pri početku genocida. Mirovnim sporazumom u Arushi dogovoreno je, uz ogromne pritiske međunarodne zajednice, uspostava zajedničke prijelazne vlade koja će raspisati i provesti višestranače parlamentarne izbore, a koje će, s obzirom na međusobno nepovjerenje sukobljenih strana, nadgledati Ujedinjeni narodi. Također, sporazumom je dogovoren povratak izbjeglica u njihove domove i uspostavu jedinstvene vojske, u kojoj će obje etničke skupine imati podjednaku zastupljenost. Obje zaraćene strane su zatražile pomoć UN-a u provedbi dogovora. Zatražili su da snage UN-a pripomognu u održavanju javne sigurnosti, isporuci humanitarne pomoći, razoružavanju civila, razminiranju i općem prekidu sukoba. Također, obje strane su zatražile da UN nadgleda demobilizaciju naoružanih snaga i uspostavu nove nacionalne vojske.³³ Povratak izbjeglica bio je važan faktor za uzroke počinjenja genocida, jer je oko 900 000 izbjeglica, izmještenih za vrijeme građanskog rata, dodatno pridonijelo radikalizaciji Hutua.³⁴ Kao jedan od uzroka genocida smatra se i sporazum u Arushi,

³⁰ “UNAMIR - background“ United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm>., pristup ostvaren 27. 08. 2016.

³¹ OAU - Organization of African Unity. Hrv. OAJ – Organizacija afričkog jedinstva. Raspuštena, naslijedila ju je Afrička unija 2002.

³² STETTENHEIM, Joel, „The Arusha Accords and the Failure of International Intervention in Rwanda“, *Words over war - Mediation and Arbitration to Prevent Deadly Conflict*, New York, 2000., 225.

³³ STETTENHEIM, „The Arusha Accords“, 232.

³⁴ BRUNETEAU, *Stoljeće genocida*, 142.

tj. odredbe o podjeli vlasti koje su ekstremisti smatrali izrazito nepovoljnim za vladajuće Hutue. Pregovori su potrajali godinu dana, jer je predsjednik Habyarimana izbjegavao potpisati konačni sporazum. Dugo je RPF tražio njegovu ostavku kao stavku u pregovorima, što nije ostvareno, ali ostvaren je prelazak određenog broja predsjedničkih ovlasti na novu vladu.³⁵ Habyarimana je znao da će izgubiti velik dio svoje moći potpisom takvog sporazuma, te ga je konstantno izbjegavao potpisati. Također, nije dogovorena amnestija za njegovo djelovanje i djelovanje njegovih pristaša, tijekom režimskog razdoblja od 1973. do potpisivanja sporazuma. U sporazum je unijeta stavka da parlament s dvotrećinskom većinom može opozvati predsjednika ili ministra.³⁶

Tu dvotrećinsku većinu, s kojom bi mogao opozvati predsjednika, RPF bi s umjerenim Hutu strankama sigurno imao. Korupcijskih afera u ekonomski nestabilnoj Ruandi nije manjkalo, što je značilo da se lako mogao naći pravni razlog opoziva i konačno smijeniti MRND, koji je vladao Ruandom zadnjih 20 godina. Strah od gubitka moći i mogućeg zatvora okrenuo je Hutu elitu protiv sporazuma u Arushi. Od samog potpisivanja sporazuma, desničarski Hutu ekstremisti pokušavati su se infiltrirati među stranke umjerenih Hutua, kako bi osigurali većinu u parlamentu. U tim pokušajima koristili su se svojom propagandom koja je pozivala na nasilje, zastrašivanjem i naposljetku atentatima nepoželjnih političara. U podjeli ministarstava, umjereni PL je dobio ministarstvo pravosuđa, a RPF ministarstvo unutarnjih poslova i time se povećao strah od progona kod vladajuće stranke. Dallaire u svojoj knjizi navodi jedan razgovor s bivšim premijerom Ruande, Enohom Ruhigiraom: „Prema njemu, najveći strah vladajuće stranke je bio da će se uspostavom prijelazne vlade, umjerenjaci i RPF pobrinuti da predsjednik i njegovi suradnici završe u zatvoru za zločine počinjene tijekom režima.“³⁷ Naposljetku, Francuska je zaprijetila obustavom financijske pomoći Ruandi, ako se sporazum ne potpiše. S obzirom da Habyarimana nije mogao računati na druge izvore, bio je prisiljen potpisati sporazum.³⁸ Sporazum ipak nije priznala ekstremna stranka CDR, koja je prilikom pregovora već pozivala na obračun s Tutsijima i RPF simpatizerima (kako su nazivali umjerene Hutue). Zbog svoje fašističke i rasističke ideologije, te odlučnog odbijanja RPF-a, CDR nije bila uključena u tranzicijsku vladu.³⁹ No, to je nije spriječilo da se infiltrira u stranke potpisnice sporazuma, kako bi sudjelovala u vladi i koristila medije u

³⁵ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 162.

³⁶ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 137.

³⁷ *Isto*, 137.

³⁸ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 162.

³⁹ STETTENHEIM, „The Arusha Accords“, 230.

propagandom ratu protiv Tutsija.⁴⁰ Vlada Ruande je tijekom pregovora optuživala RPF da dobiva vojnu pomoć iz Ugande, što su Uganda i RPF uporno negirali. Ipak, optužbe su rezultirale slanjem pisma zaraćenih strana predsjedniku Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda (UNSC), u kojem su tražili da vojni promatrači budu raspoređeni duž granice s Ugandom kako bi vidjeli da vojne zalihe ne prelaze granicu. To je rezultiralo uspostavom misije UNOMUR (United Nations Observer Mission Uganda - Rwanda) koja je 22. srpnja 1993., raspoređena duž ugandske granice s Ruandom. Sedam dana kasnije, glavni tajnik UN-a Boutros Boutros-Ghali, imenovao je brigadnog generala Roméa Dallairea vrhovnim vojnim promatračem za UNOMUR. Na temelju nalaza UNOMUR-a, glavni tajnik je kasnio preporučio Vijeću sigurnosti uspostavu Misije Ujedinjenih naroda za pomoć Ruandi (UNAMIR).⁴¹

3. Ujedinjeni narodi i mirovne misije

Kako bi se moglo raspravljati o odgovornosti UN-a za vrijeme trajanja mirovne misije u Ruandi, potrebno je objasniti na kojim pravnim temeljima se osnivaju i djeluju mirovne misije. Temeljni dokument na kojem počiva UN jest Povelja Ujedinjenih naroda koja je potpisana 26. lipnja 1945. u San Franciscu, a stupila je na snagu 24. listopada iste godine. Ujedinjeni narodi su uspostavljeni kako bi spasili buduće generacije od strahota rata i jedna od glavnih zadaća im je održavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Mirovne misije, iako nisu eksplicitno navedene u Povelji, postepeno su postale jedno od glavnih poluga u održavanju tih zadaća.⁴² O terminu mirovnih misija politologinja Ružica Jakešević⁴³ kaže: „Često upotrebljavani termin *mirovne misije* predstavlja kompleksnu i višeslojnu pojavu i aktivnost, čije se postojanje veže ponajprije uz razdoblje druge polovice 20. i 21. stoljeća te uz djelovanje Organizacije Ujedinjenih naroda. Potrebno je ipak podsjetiti kako sam termin “mirovna misija” potječe iz vremena prethodnice današnjih Ujedinjenih naroda, Lige naroda. U tom kontekstu, kao i danas, označavao je učinkovito i pravovremeno djelovanje u svrhu očuvanja mira i sigurnosti i rješavanju sporova u međunarodnoj zajednici.”⁴⁴ Prilikom proučavanja termina “mirovnih misija“ bitno je raspoznati razliku između:

⁴⁰ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 132.

⁴¹ “UNAMIR - background“ United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm>. pristup ostvaren 10. 09. 2016.

⁴² United Nations, *United Nations Peacekeeping Operations - Principles and Guidelines*, New York, 2008., 13.

⁴³ Profesorica na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

⁴⁴ JAKEŠEVIĆ, Ružica, *Hrvatska i mirovne misije Ujedinjenih nacija*, Zagreb, 2012., 11.

Conflict prevention (sprječavanje sukoba), koji podrazumijeva primjenu strukturnih i diplomatskih mjera u zadržavanju unutardržavnih ili međudržavnih napetosti i sporova od eskalacije u nasilne sukobe. *Peacemaking* (uspostava mira), obično uključuje mjere za rješavanje sukoba te diplomatske aktivnosti između neprijateljskih strana pri postizanju sporazuma. *Peacekeeping* (očuvanje mira) je tehnika dizajnirana za očuvanje mira, bez obzira na njegovu krhkost, gdje je borba prekinuta, a kako bi se pomoglo u provedbi sporazuma kojeg su postigli mirotvorci. *Peace enforcement* (provođenje mira), podrazumijeva primjenu, uz odobrenje Vijeća sigurnosti, više prisilnih mjera, uključujući i korištenje vojne sile za stvaranje mira. *Peacebuilding* (izgradnja mira), uključuje niz mjera usmjerenih kako bi se smanjio rizik od izbijanja ili ponovnog izbijanja sukoba, kroz jačanje nacionalnih kapaciteta na svim razinama pri kontroliranju sukoba, te postavljanju temelja za održivi mir i razvoj.⁴⁵ Sve misije od samih početaka pa do danas počivaju na tri osnovna načela: pristanku strana, nepristranosti promatrača i neprimjenjivanju sile osim u samoobrani i obrani mandata.⁴⁶ Ipak, nakon završetka Hladnog rata mirovne misije postaju sve kompleksnije, te se nije moguće uvijek držati svih triju načela.

Pravna osnova za uspostavljanje i djelovanje mirovnih misija nalazi se u Poglavlju VI. i VII. Povelje Ujedinjenih naroda. Poglavlje VI. opisuje mirno rješavanje sukoba, dok Poglavlje VII. sadrži u sebi djelovanje u slučaju prijetnje miru, narušavanja mira i čina agresije.⁴⁷ Švedski političar i diplomat Dag Hammarskjöld, drugi po redu glavni tajnik UN-a, opisao je mirovne misije kao poglavlje šest i pol (Chapter Six and a Half), dakle negdje između mirnog rješavanja sukoba i korištenja prisile za nametanje mira.⁴⁸ Razlika između mandata dobivenog na osnovu Poglavlja VI. ili Poglavlja VII., je naprosto ključan faktor koji unaprijed određuje tijek djelovanja misije. Iako je jasna teorijska razlika između tih dviju vrsta mirovnih misija, provedba nije bila najjasnija. Početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, nisu bili određeni jasni stavovi UN-a, o korištenju sile u mirovnim misijama. Iako je UN započeo s mirovnim misijama 1956., kad je pomogao u okončavanju Sueske krize te ih provodio u sljedećih 30 godina. Nije postojala procedura za misije u kojima se trebala upotrijebiti sila kako bi misija bila uspješna. Svaka misija je imala svoja pravila djelovanja (Rules of engagement) - ROE, koje su donosili zapovjednici misija, a odobravao ih je

⁴⁵ United Nations, *United Nations Peacekeeping Operations*, 17-18.

⁴⁶ *Isto*, 31.

⁴⁷ *Isto*, 13.

⁴⁸ MIŠKULIN, Ivica, *Imas puska, imas pistol? O mirovnim operacijama Ujedinjenih naroda u zapadnoj Slavoniji*, Slavonski Brod, 2014., 55.

UN. „Prema danas općeprihvaćenoj definiciji, ROE su skup direktiva koje se upućuju zapovjednicima postrojbi. One određuju okvir unutar kojeg pripadnici određenih međunarodnih mirovnih snaga mogu koristiti silu. Prilikom definiranja pravila djelovanja u obzir se uzima međunarodno pravo, odnosno pravni akti države koja je ustupila svoje snage, ali i brojni drugi operativni i politički čimbenici.“⁴⁹

Prije završetka Hladnog rata, Ujedinjeni narodi su 1988. čak dobili Nobelovu nagradu za mir za svoje mirovne snage.⁵⁰ Njihovo djelovanje u devedesetima naići na žestoke kritike i koje su odredile daljnju budućnost uspostave i održavanja međunarodnog mira. Nepripremljenost za veći broj istovremenih mirovnih misija, koje zahtijevaju velik broj sudionika, postala je evidentna s krajem Hladnog rata. Za misiju u Ruandi su najviše utjecaja imale mirovne misije u Somaliji⁵¹ i Hrvatskoj⁵², jer su se odvijale istovremeno i ukupno su angažirale oko 70 000 pripadnika plavih kaciga.⁵³ Misija u Somaliji je ostala upamćena po bitci za Mogadishu (3.- 4. listopada 1993.), u kojoj je 18 američkih vojnika izgubilo živote. Unakažena trupla američkih vojnika završila su gotovo u svim svjetskim vijestima te ubrzo nakon toga dolazi do povlačenja američkih snaga iz Somalije i cjelokupne revizije sudjelovanja američkih snaga u mirovnim misijama.⁵⁴ S obzirom na gubitke svojih vojnika i najavljeno povlačenje iz Somalije, SAD nisu željele sudjelovati u Ruandi. UNPROFOR je pak bila najveća mirovna misija UN-a, u kojoj je sudjelovalo 38,599 plavih kaciga, a koja je koristila većinu financijskih sredstava namijenjenih mirovnim misijama, ali u konačnici bez uspješne provedbe. Za toliki broj mirovnih misija (1993. godine ih je bilo već 11),⁵⁵ koje su

⁴⁹ MIŠKULIN, *Imas puska, imas pistol?*, 25.

⁵⁰ “United Nations Peacekeeping Forces“, <http://www.un.org/en/sections/nobel-peace-prize/united-nations-peacekeeping-forces/index.html>, pristup ostvaren 20. 11. 2016

⁵¹ UNOSOM (United Nations Operation in Somalia) - Misija UN-a u Somaliji, trajala od travnja 1992. do ožujka 1993., potom postaje United Nations Operation in Somalia II – UNOSOM II; ožujak 1993. - ožujak 1995.

⁵² UNPROFOR (United Nations Protection Force) - Zaštitna snaga UN-a. Mirovna operacija UN-a tijekom 1992–95. u Hrvatskoj, BiH i Makedoniji (operativno je bila uključena i Savezna Republika Jugoslavija).

⁵³ “United Nations Peacekeeping operations“, <http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/past.shtml>, pristup ostvaren 22. 11. 2016.

⁵⁴ FINDLAY, Trevor, *The use of force in UN peace operations*, Oxford, 2002., 201.

⁵⁵ “United Nations Peacekeeping operations“, <http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/past.shtml>, pristup ostvaren 22. 11. 2016.

MINURSO - UN Mission for the Referendum in Western Sahara (Misija UN-a za referendum u Zapadnoj Sahari), travanj 1991.

ONUMOZ - UN Operation in Mozambique (Misija UN-a u Mozambiku), prosinac 1992. - prosinac 1994.

ONUSAL - UN Observer Mission in El Salvador (Promatračka misija UN-a u Salvadoru), srpanj 1991. - travanj 1995.

UNAVEM II - UN Angola Verification Mission II (Misija UN-a u Angoli II), lipanj 1991. – veljača 1995.

UNMIH - UN Mission in Haiti (Misija UN-a na Haitiju), rujanj 1993. – lipanj 1996. godine.

zahtijevale velik broj vojnika, logistički i kontrolni centar za planiranje i provedbu samih misija, UN je jednostavno bio nepripremljen, kako u nedostatku ljudstva i infrastrukture, tako i u financijskim mogućnostima.⁵⁶

3.1. Uspostava UNAMIR-a

Sporazumom u Arushi određen je rok za uspostavu misije UN-a, koja je trebala pomoći u očuvanju netom sklopljenog mira u kolovozu 1993. godine. Krajnji rok za dolazak snaga u Ruandi postavljen je za 10. rujna 1993., otprilike pet tjedana nakon potpisivanja sporazuma. U tih pet tjedana UN je trebao donijeti rezoluciju o osnivanju misije, odrediti joj mandat, odobriti i prikupiti financijska sredstva za opskrbu misije, opskrbiti misiju potrebnim materijalima, pronaći snage koje će sudjelovati u misiji, uspostaviti zapovjedni stožer misije i naravno zapovjedni lanac koji će sve nadzirati. Iako praktično neodrživ, rok je odabran u najboljoj vjeri za očuvanje mira. Početkom rujna započinje sezona sadnje u Ruandi, kao i početak školske godine i bilo je presudno iskoristiti taj osjećaj promjene koji se događao u zraku i pokazati da je ta promjena put u novu, ujedinjenu i demokratsku Ruandu.⁵⁷ Prvi korak u osnivanju misije bio je određivanje njezinog mandata. Misija u Ruandi je imala preduvjete za uspješno implementiranje tri klasična načela mirovnih misija. Obje sukobljene strane su pozvale UN kako bi im u vidu neutralnog promatrača pomogao u očuvanju mira. Prije samog određivanja mandata, dotadašnji zapovjednik UNOMUR-a, Kanadčanin Roméo Dallaire, dobio je zadatak da pripremi izvještaj za Vijeće sigurnosti oko stanja u Ruandi i njegovih preporuka za mirovnu misiju. On je u svom izvještaju preporučio klasično Poglavlje VI., misiju s naoružanim vojnicima i nenaoružanim promatračima, raspoređenim po ključnim područjima diljem zemlje uz veoma striktna pravila djelovanja tj. upotrebe oružja samo u samoobrani. Dallaire navodi da je bio potpuno svjestan da u tom trenutku apsolutno nitko ne bi pristao na misiju pod

UNOMIG - UN Observer Mission in Georgia (Promatračka misija UN-a u Gruziji), kolovoz 1993. - aktivna.

UNOMIL - UN Observer Mission in Liberia (Promatračka misija UN-a u Liberiji), rujna 1993. – rujna 1997.

UNOSOM - UN Operation in Somalia (Misija UN-a u Somaliji), travanj 1992. – ožujak 1993.

UNOSOM II - UN Operation in Somalia II (Misija UN-a u Somaliji II), ožujak 1993. – ožujak 1995.

UNPROFOR - UN Protection Force (Zaštitna snaga UN-a) valjača 1992. – ožujak 1995.

UNTAC - UN Transitional Authority in Cambodia (Prijelazna vlast UN-a u Kambodži), ožujak 1992. - rujna 1993.

⁵⁶ FINDLAY, *The use of force in UN peace operations*, 148.

⁵⁷ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 78.

Poglavljem VII., jer nije bilo strateškog interesa i niti velike prijetnje međunarodnom miru i sigurnosti. Da je to predložio, on navodi, da bi odmah bio otpušten.⁵⁸

Ipak, sukladno praksi poglavlja šest i pol, zbog opasnosti od onih koji su se opirali sporazumu u Arushi i opasnosti od etnički motiviranih ubojstava, bilo je potrebno omogućiti UNAMIR-ovim snagama korištenje prisile. U pravila djelovanja (Rules of engagement) - ROE, koje je donio Dallaire, unesena je stavka, paragraf 17., kojom je autorizirana upotreba sile, pa i upotreba ubojite sile kako bi se spriječili zločini protiv čovječnosti.⁵⁹ Iako vodstvo u UN-u nikad formalno nije odobrio ROE koje je predložio Dallaire, prema navedenom UNAMIR je ipak imao pravne temelje i legitimitet zaustaviti provođenje genocida.⁶⁰ Dallaire navodi, da iako je smatrao da bi za provedbu sporazuma iz Arushe i uspješnu misiju trebala adekvatna snaga od 5 500 pripadnika, svjestan realnosti, predložio je razumno izvedivu brojku od 2 500 pripadnika. Taj prijedlog je naišao na otpore SAD-a, Francuske i Rusije koji su smatrali snagu od 500 do 1 000 pripadnika prikladnom i zadovoljavajućom.⁶¹ Bilo je potrebno tri tjedna duže od zadanog roka da se donese rezolucija o formiranju snaga. Bez obzira na upozorenja glavnog tajnika UN-a, da će odgoda ozbiljno ugroziti sporazum, bila su potrebno još dva mjeseca prije nego što su veće mirovne snage došle u Ruandu. Sporost birokracije UN-a moglo se ubrzati inzistiranjem jedne od moćnijih članica, da se mirovne snage ranije formiraju, što se nije dogodilo. Samo je Francuska imala određenih interes u održavanju *Françafrique politike*⁶² u Ruandi. „Francuska je održavala vrlo bliske odnose s predsjednikom Habyarimanom i pomagala je vojsci Ruande u borbi protiv RPF za vrijeme građanskog rata, smatrajući RPF zajedno s Ugandom, dijelom „zavjere“ za povećanje anglofonskog utjecaja na tom području.“⁶³ Prije same rezolucije o osnivanju misije, bilo je potrebno odabrati ime misije za što je bio zadužen Dallaire. „Jedna od mojih zadnjih dužnosti prije nego što sam napustio New York bila je zadati ime misiji. Dio „Misija Ujedinjenih naroda“

⁵⁸ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 71-72.

⁵⁹ *Isto*, 72.

⁶⁰ “Report of the Independent Inquiry Into the Actions of the United Nations During the 1994 Genocide in Rwanda S/1999/1257“, 9., <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirD.htm>, pristup ostvaren, 7. 12. 2016., dalje: Report of the Independent Inquiry.

⁶¹ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 76.

⁶² Koncept „*Françafrique*“ politike odnosio se na poseban odnos Pariza i frankofonske Afrike koji su osiguravali francuske povlaštene gospodarske vojne i političke pozicije u tom dijelu svijeta. „*Françafrique*“ osigurava Parizu ekskluzivne i stabilne sirovinske aranžmane i golemo tržište za svoje proizvode, a afričkim vladajućim režimima trajnu francusku naklonost i zaštitu. CALLAMARD, Agnes, „French Policy in Rwanda“, *The Path of a Genocide*, New Jersey, 1999., 157-158.

⁶³ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 173.

je prirodno zadano. Budući da je naš zadatak bio da pomognemo strankama u provedbi sporazuma u Arushi, “pomoć“ mi se činilo kao dobar termin. I na kraju, to smo radili “za Ruandu“. Misija Ujedinjenih naroda za pomoć Ruandi je zvučalo kao savršen naslov. Godinama sam slušao dužnosnike UN-a, akademike, birokrate, sve stručnjake kako krivo izgovaraju mirovna misija Ujedinjenih naroda u Ruandi. No, to “za“ Ruandu bilo je iznimno važno.“⁶⁴

Misija Ujedinjenih naroda za pomoć Ruandi (UNAMIR) službeno je uspostavljena 5. listopada 1993., Rezolucijom 872 Vijeća sigurnosti. Završetak mandata misije predviđen je s provedbom nacionalnih izbora i uspostavom nove vlade, što je procijenjeno najkasnije za prosinac 1995. UNAMIR-ova uloga bila je: „(a) očuvanje sigurnosti grada Kigalija; (b) nadzirati poštivanje sporazuma o prekidu vatre koji se poziva na uspostavu zajedničkih zona i razgraničenja nove demilitarizirane zone i drugih postupaka demilitarizacije, (c) pratiti sigurnosno stanje tijekom posljednjeg razdoblja mandata prijelazne vlade, nakon koje bi došlo do novih izbora, (d) pomoć pri razminiranju, prvenstveno kroz programe osposobljavanja, (e) istražiti na zahtjev stranke ili na vlastitu inicijativu, slučajeve navodnog nepoštivanja odredbi mirovnog sporazuma iz Arushe, koje se odnose na integraciju oružanih snaga. U takvim slučajevima kazneno progoniti odgovorne stranke te izvijestiti odgovarajuće glavnom tajniku, (f) praćenje procesa repatrijacije ruandskih izbjeglica i preseljenja raseljenih osoba, na siguran i način, (g) koordinirati aktivnosti humanitarne pomoći, (h) ispitati i izvijestiti incidente vezane uz aktivnosti žandarmerije i policije.“⁶⁵ Operacija je bila podijeljena na četiri faze. Prva faza je počela s osnivanjem UNAMIR-a, a trebala je završiti na dan uspostave tranzicijske vlade, što je procijenjeno za kraj 1993. UNAMIR-ova zadaća je bila osigurati uvjete za sigurnu uspostavu te vlade. Procijenjeno je da će sigurnosne snage prilikom završetka prve faze brojati ukupno 1 428 vojnog osoblja. Tijekom druge faze, za koju se očekivalo da će potrajati 90 dana, odnosno do procesa demobilizacije RPF-a i FAR-a te integracije novih Oružanih snaga i policije, broj UN-ovih snaga trebao se povećati na ukupno 2 548 vojnih osoba. UNAMIR bi za to vrijeme nastavio pratiti demilitariziranu zonu, kako bi pomogli u osiguravanju mira. Tijekom treće faze, koja je trebala trajati oko devet mjeseci, misija je trebala uspostaviti, nadzirati i pratiti novu demilitariziranu zonu i nastaviti pružati sigurnost u Kigaliju. Proces demobilizacije i integracije vojske i policije trebao je biti dovršen u toj fazi, a misija bi pritom

⁶⁴ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 92.

⁶⁵ Rezolucija Vijeća sigurnosti S/RES/872 (1993).,

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirRES.htm>, pristup ostvaren 20. 09. 2016.

smanjila broj osoblja na oko 1 240 pripadnika. Završna četvrta faza trebala je trajati oko četiri mjeseca, prilikom čega bi došlo do daljnjeg smanjenja osoblja na 930 pripadnika. U toj fazi je UNAMIR trebao pomoći prijelaznoj vladi u održavanju novih izbora i uspostavi novoizabrane vlade, čime bi UN-ova misija završila. Odlukom su pozvane sukobljene strane na provedbu sporazuma u Arushi. Također, pozvane su sve države članice UN-a, specijalizirane agencije i nevladine organizacije da pridonese i pojačaju svoju ekonomsku, financijsku i humanitarnu pomoć Ruandi.⁶⁶

3.2. Poteškoće pri osnivanju misije i njezini sudionici

Dvjestu naknadnim odlukama dovršeno je uspostavljanje UNAMIR-a. Prva je donesena 18. listopada 1993., kad je glavni tajnik izvijestio Vijeće sigurnosti da će imenovati generala Dallairea, koji je do tad vodio misiju UNOMUR, za zapovjednika vojnih snaga UNAMIR-a. Potom je 12. studenog 1993., glavni tajnik izvijestio Vijeće da će Jacques-Roger Booh-Booh, bivši ministar vanjskih poslova Kameruna, biti imenovan za specijalnog predstavnika misije. Specijalni predstavnik bio je voditelj mirovne misije. S uspostavom misije, glavni stožer UNAMIR-a bio je smješten na jednom stadionu Amahoro u Kigaliju.⁶⁷ Odobrenu snagu od 2 500 vojnika trebalo je formirati, tj. pronaći, sastaviti i organizirati. U svakom slučaju, za uspjeh misije bilo je potrebno sudjelovanje barem jedne veće zapadne sile s dovoljnom vojnom snagom, koja bi obuhvatila dobro obučene, disciplinirane i opremljene vojnike. Bogatije, mahom zapadne zemlje, osiguravale su streljivo, hranu, osnovne potrepštine i njihov transport svojim pripadnicima, dok su siromašnije zemlje često očekivale da UN osigura svu logistiku za njihove pripadnike, da bi oni uopće mogli sudjelovati u misiji. Analizirajući povijest Ruande, njemačke i belgijske snage nisu trebale sudjelovati u misiji zbog svoje kolonijalne prošlosti. Od stalnih članica Vijeća sigurnosti, Francuska nije trebala sudjelovati zbog svoje uloge u netom završenom građanskom ratu i oštrom opiranju RPF-a prema njoj. Isključenjem Francuske bilo je isključeno i Ujedinjeno kraljevstvo zbog jezične barijere između RGF-a i RPF-a, tj. postojala je mogućnost optužbi frankofonih Hutua

⁶⁶ Rezolucija Vijeća sigurnosti S/RES/872 (1993.),

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirRES.htm>, pristup ostvaren 20. 09. 2016.

⁶⁷ "UNAMIR - background" United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm>, pristup ostvaren 10. 09. 2016.,

da su pripadnici Ujedinjenog kraljevstva pristrani prema anglofonom RPF-u. Rusija i Kina su početkom devedesetih prolazili kroz svoje promjene nakon pada komunizma i raspada Sovjetskog saveza, te nisu sudjelovale u mirovnim misijama u većem broju.⁶⁸ SAD su se povukle nakon neuspjeha u Somaliji i u potpunosti su revidirale svoju politiku prema mirovnim misijama. Svih pet zemalja, stalnih članica Vijeća sigurnosti, imalo je svoja veleposlanstva u Ruandi i bile su dobro upućene u situaciju u zemlji. Dallaire pretpostavlja da je to jedan od razloga zašto nisu htjele sudjelovati.⁶⁹ Osim toga, Ruanda nije imala većih prirodnih resursa niti stratešku važnost pa nije bilo niti interesa za potencijalno sudjelovanje u mirovnoj misiji. Jedino tko je mogao međunarodno profitirati s uspješnom misijom u Ruandi bio je UN, jer bi uspješna misija UN-u povratila ugled narušen neuspjesima u Somaliji i Hrvatskoj.

Bez obzira na sve napore UN-a, od svih ekonomski razvijenih zemalja, samo je Belgija izrazila želju za sudjelovanjem. UN u pravilu nije odobravao državama, bivšim kolonijalistima, sudjelovanje u mirovnim misijama svojih nekadašnjih kolonija. S obzirom da se nitko od ostalih gospodarski stabilnijih zemalja nije uključio, Belgijancima je ipak odobreno sudjelovanje u misiji. RPF i RGF bili su voljni prihvatiti sudjelovanje Belgijanaca u misiji.⁷⁰ UNAMIR se poglavito sastajao od vojnika iz tri države: Belgije, Bangladeša i Gane. Belgija je poslala oko 450, Bangladeš oko 900, a Gana oko 800 vojnika.⁷¹ Ostalih tristotinjak pripadnika bili su iz: Austrije (35), Egipta (10), Fidžija (1), Gvajane (1), Kanade (2), Konga (26), Malavia (5), Malia (15), Nizozemske (1), Nigerije (15), Poljske (5), Rumunjske (5), Ruske Federacije (15), Senegala (29), Toga (30), Tunisa (60), Urugvaja (25) i Zimbabvea (19).⁷²

Još jedna praksa u mirovnim misijama bila je zaobiđena u Ruandi. Naime, postoji običaj da država, iz koje dolazi vojni zapovjednik misije, pošalje veću vojnu jedinicu koja sudjeluje u misiji. To je imalo i psihološki značaj, jer ostale zemlje nisu bile voljne poslati svoje snage u opasne situacije, ako država iz koje dolazi vrhovni zapovjednik ne učini isto. Kanada je postupila suprotno

⁶⁸ “Troop and police contributors archive (1990. – 2014.)“, United Nation Peacekeeping, http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/contributors_archive.shtml, pristup ostvaren 22. 08. 2016.

⁶⁹ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 90.

⁷⁰ *Isto*, 106.

⁷¹ Brojke su okvirne jer se njihov broj sudonika konstantno, ali minimalno mijenjao od uspostave misije u listopadu 1993. do travnja 1994. godine.

⁷² “Troop and police contributors archive (1990. – 2014.)“, http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/contributors_archive.shtml, United Nation Peacekeeping, pristup ostvaren 22. 08. 2016.

od uobičajene prakse i nije poslala svoje vojne snage u Ruandu. Uz navedene poteškoće, misija nije imala vojni stožer, nego civilni komunikacijski centar s pomoćnim osobljem, nenaviknutim na ratne uvjete i rad u zapovjednom i operacijskom središtu. Pomoćno osoblje najvećim je dijelom bilo popunjeno lokalnim stanovništvom, koje se među prvima našlo na udaru s početkom nasilja u travnju, što je dodatno otežalo provođenje misije.⁷³ Veliki problem bio je i u prikupljanju informacija. Nije bilo moguće imati obavještajni centar, koji bi prikupljao informacije, jer je misija uspostavljena po Poglavlju VI., što je značilo da mora djelovati otvoreno i transparentno. Time je misija morala u potpunosti ovisiti o dobroj volji sukobljenih strana da ih informiraju o svim problemima i prijetnjama. Dallaire je taj problem u Ruandi pokušao riješiti s osnivanjem vlastitog tima, koji je prikupljao informacije na terenu, ali je bio limitiran ljudstvom i financijama što se odrazilo na samu učinkovitost rada tima.⁷⁴

Misija je konstantno, od samih početaka pa do kraja, imala logističkih i administrativnih problema. Sva nabava morala je ići preko službenih zahtjeva, koje je odobravalala UN-ova administracija, te bi prošlo i do nekoliko tjedana prije nego bi naručeni materijal stigao u Ruandu. Kako je misija bila slabo financirana, njezini su pripadnici bili u oskudici osnovnih namirnica. Proračun za misiju je formalno odobren tek 4. travnja 1994., dva dana prije početka nasilja.⁷⁵ Situaciju najbolje opisuje ulomak iz Dellairove knjige: „I dalje smo imali bezbroj administrativnih i logističkih problema. Sjećam se da sam poslao poruku preko radija pukovniku Figoliju u demilitariziranu zonu, govoreći mu da mi treba pismeno napisan izvještaj o tome što se događa tamo gore, a on se javio rekavši da nemaju papira i olovki za pisanje te da je njihov zahtjev za opskrbom odbijen zbog proračunskih razloga.“⁷⁶ Za transport po brdovitoj Ruandi bilo je određeno nekoliko helikoptera, ali oni nisu stigli do kasnog ožujka 1994., a napustili su Ruandu sa samim nastavkom rata početkom travnja.

⁷³ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 270.

⁷⁴ *Isto*, 121.

⁷⁵ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 174.

⁷⁶ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 106.

4. Uloga UNAMIR-a do početka genocida u Ruandi

UNAMIR je postao operativan 1. studenoga 1993.⁷⁷ To je bilo gotovo dva mjeseca nakon zadanog roka za dolazak mirovnih snaga. Takvo kašnjenje moglo je biti protumačeno kao izostanak ozbiljnog angažmana međunarodne zajednice u Ruandi. Specijalni predstavnik i voditelj UNAMIR-a Booh-Booh stigao je u Kigali 23. studenog 1993.⁷⁸ Prve snage belgijskih i bangladeških postrojbi stigle su početkom prosinca. Na sastanku kojega je inicirao specijalni predstavnik misije, 10. prosinca 1993., Vlada Ruande i RPF izdale su zajedničku izjavu potvrđujući svoju predanost odredbama mirovnog sporazuma u Arushi.⁷⁹ Jedan od prvih zadataka UNAMIR-a bila je pratnja RPF-ovih postrojbi pri ulasku u Kigali, za što je bila određena jedna bojna mirovnih snaga. Sporazumom u Arushi dogovoreno je da će RPF-ova delegacija političara biti u Kigaliju za vrijeme tranzicijskog perioda, odnosno prilikom uspostave prijelazne vlade i Nacionalne skupštine (parlamenta Ruande). Za njihovo sjedište u Kigaliju odabrana je zgrada Nacionalne skupštine (Conseil national pour le développement - CND). Tisuće ljudi se okupilo na ulicama i pozdravilo ulazak RPF-a u grad, a cijeli događaj prošao je bez izgređa.⁸⁰ Većina planiranih zadataka, prve faze misije, izvršeno je u roku. Iako je bilo znakova otpora, sukobljene strane pokazale su dobru međusobnu suradnju, kao i želju za suradnjom s UN-om. Sve je bilo spremno da postojeća vlada odstupi s vlasti te da se formiraju prijelazna vlada (Broad-Based Transitional Government - BBTG) i Nacionalna skupština. Glavni tajnik UN-a je nakon većine ostvarenih zadataka prve faze, 30. prosinca 1993., preporučio Vijeću sigurnosti nastavak provođenja UNAMIR-ova mandata. Vijeće sigurnosti je Rezolucijom 893 od 6. siječnja 1994., produžilo mandat UNAMIR-a.⁸¹ Mirovni sporazum u Arushi predviđao je da će tadašnji šef države ostati na dužnosti do novih izbora, koje je trebala organizirati prijelazna vlada, pa je Juvénal Habyarimana prisegnuo kao predsjednik Ruande 5. siječnja 1994. Međutim, prijelazna vlada i Nacionalna skupština nisu imenovane, jer se stranke nisu mogle dogovoriti oko njihove zastupljenosti unutar tijela državne vlasti. Ovaj neuspjeh je odgodio završetak prve faze i pridonio

⁷⁷ "UNAMIR - background" United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm>, pristup ostvaren 08. 09. 2016.

⁷⁸ Report of the Independent Inquiry, 9.

⁷⁹ *Isto*, 9.

⁸⁰ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 130.

⁸¹ Rezolucija Vijeća sigurnosti S/RES/893 (1994), <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirRES.htm>, pristup ostvaren 09. 11. 2016.

pogoršanju sigurnosnog stanja. Situacija se zaoštrila u listopadu 1993., s početkom građanskog rata u Burundiju. Gotovo 300 000 izbjeglica iz Burundija stiglo je u Ruandu, bježeći pred ratom kojeg su započeli Tutsiji ubojstvom predsjednika Melchiora Ndadaye, pripadnika Hutua.⁸² Ekstremni Hutui iskoristili su to ubojstvo za širenje panike među Hutuima u Ruandi, tako da su ubrzo počele javne demonstracije protiv Tutsija i umjerenih Hutua diljem Kigalija. Važno je napomenuti da je misija vrlo brzo ostala bez većine streljiva, jer su ga Belgijanci potrošili prilikom vježbi. Novo streljivo nije dopremljeno, jer troškove njegove nabavke nije htjela podmiriti niti Belgija, niti UN.

Dodatne logističke probleme stvorila je i nemogućnost smještaja belgijskih snaga u zidane objekte. Također, belgijske postrojbe su u Ruandu stigle iz mirovne misije u Somaliji.⁸³ Tamo su sudjelovali u misiji, koja se provodila prema Poglavlju VII., što je značilo da se u njoj provedbi omogućavalo korištenje oružanih snaga, kako bi se riješile razmirice.⁸⁴ Iako su upozoreni na nužnu prilagodbu u Ruandi, frustrirani usporenošću rada mirovnih snaga, Belgijanci nisu imali potrebu za izgradnjom dobrih odnosa s lokalnim stanovništvom. Većina Belgijanaca je misiju UNAMIR-a gledalo kao odmor i vrijeme koje treba iskoristiti za trening pred evaluaciju spremnosti, koja ih je čekala na povratku u Belgiju. S bangladeškim snagama bilo je drugih problema. Došli su u Ruandu neopremljeni i ovisili su o UN-u. Samo su bangladeški časnici znali engleski jezik, a ostali pripadnici bangladeških postrojbi nisu, što im je stvaralo probleme prilikom djelovanja na terenu. U veljači je vrhovni zapovjednik bangladeške vojske došao u inspekciju svojih snaga i pritom poručio Dallaireu da je njegova dužnost sigurno vratiti sve bangladeške vojnike kući. Dallaire u svojoj knjizi tvrdi da je njihovo sudjelovanje bilo isključivo iz osobnih razloga, odnosno da su vojnici i časnici trebali steći vojno iskustvo, dobiti financijsku kompenzaciju za sudjelovanje u misiji i vojnu opremu koju su trebali ponijeti kući.⁸⁵ Navedene okolnosti djelovanja i odnosi unutar vojnih postrojbi UNAMIR-a, jedan su od razloga nemogućnosti sprječavanja kasnije počinjenog genocida. O ostalim postrojbama, a posebice o pripadnicima iz Gane, koji su činili jednu trećinu snaga, Dallaire ima samo pohvalne riječi. Prema njegovim navodima, bili su: nepokolebljivi, snalažljivi i općenito najpouzdaniji vojnici koje je UNAMIR imao.⁸⁶

⁸² DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 180.

⁸³ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 120.

⁸⁴ "UNOSOM II – Mandate", United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unosom2mandate.html>, pristup ostvaren 08. 11. 2016.

⁸⁵ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 205.

⁸⁶ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 176-177.

Zasigurno najvažniji događaj u misiji do početka genocida dogodio se početkom siječnja 1994., kad je misija stupila u kontakt s vladinim doušnikom kodnog imena Jean-Pierre. On se predstavio kao bivši časnik u predsjedničkoj gardi, navodeći da je morao napustiti svoje mjesto u gardi, kako bi provodio obuku Interahamwea. Inicijalno se obuka provodila u selima pod izlikom pripreme i organizacije civilne zaštite u borbi protiv RPF-a, u slučaju nastavka rata. Njemu nadređeni bio je Mathieu Ndirumpatse, predsjednik vladajuće stranke Ruande, MRND-a. Posljednjih mjeseci 1993., obuka je bila usmjerena isključivo na borbu protiv Tutsija. Interahamwe su nastojali popisati sve Tutsije diljem zemlje. Prema navodima doušnika, popisi su napravljeni kako bi se Tutsiji, kada za to dođe vrijeme, likvidirali u što većem broju. Doušnik nije skrivao neprijateljstvo prema RPF-u, ali je ipak bio zgrožen činjenicom što je uvučen u plan stvaranja efikasnih odreda smrti koji su mogli, prema njegovim riječima, pobiti 1 000 Tutsija u 20 minuta. Detaljno je objasnio pripreme pripadnika Interahamwea, koji su se nakon završetka trojtjedne obuke vratili u svoja mjesta prebivališta i očekivali poziv za daljnje oružane akcije.

Tijekom 1993., pripadnici Interahamwea, posjedovali su samo tradicionalna oružja poput koplja, palica i mačeta, ali krajem godine dobili su od ruandske vojske četiri velike pošiljke automatskih pušaka, streljiva i granata. Pošiljke su bile distribuirane na četiri lokacije u Kigaliju, a kako navodi Dallaire, doušnik je bio voljan pokazati jednu od lokacija, kako bi potvrdilo istinitost svojih tvrdnji. Također je upozorio Dallairea da su se ekstremisti infiltrirali među lokalne civile, koji su bili osoblje UNAMIR-a, te da su sve odluke donesene u sklopu UNIMAR-a bile direktno prosljeđene Ndirumpatseu. Da bi potvrdio svoju vjerodostojnost, doušnik je objasnio namjeru održanih demonstracija u Kigaliju početkom siječnja 1994. godine. Svrha demonstracija bila je provokacija belgijskih postrojbi s namjerom da oni zapucaju na prosvjednike, odnosno na pripadnike predsjedničke garde, žandarmerije i vojske u civilu. Nakon što bi došlo do incidenta, uzvratilo bi se vatrom na belgijske vojnike, a sve s namjerom da belgijska vlada povuče svoje snage iz misije. Misija je raspolagala informacijom o odluci kojom se željelo raspodijeliti oružje pripadnicima Interahamwea u Kigaliju.⁸⁷ Svjestan činjenice da se nakon toga nasilje više neće moći zaustaviti, Dallaire je 11. siječnja 1994., poslao faks poruku upozorenja UN-ovom Odjelu za mirovne operacije (DPKO) u New Yorku, tražeći od Odjela dozvolu za pretres skladišta i

⁸⁷ *Isto*, 142-144.

oduzimanje oružja.⁸⁸ DPKO je tada vodio Kofi Annan, budući glavni tajnik UN-a i dobitnik Nobelove nagrade za mir 2001. godine. DPKO je odbio Dallaireov zahtjev za pretresom skladišta u Kigaliju i ukorio ga zbog prekoračenja ovlasti. Ujedno mu je naređeno da sve informacije, s kojima misija raspolaže, moraju biti prenijete predsjedniku Habyarimanu.⁸⁹ Glavni tajnik UN-a Boutros-Ghali ustvrdio je da je za faks poruku saznao tek tri godine kasnije.⁹⁰ Upravo navedena faks poruka potvrđuje da je UN imao informacije o nadolazećim događajima, što u konačnici dovodi do zaključka da je UN mogao spriječiti nasilje, koje je kasnije poprimilo obilježja genocida. Sama istraga i pretres skladišta, od strane UN-a, pokazalo bi sukobljenim stranama ozbiljnost i odlučnost u provedbi mirovne misije. No, ipak ne može se tvrditi da bi provedena akcija spriječila ekstremiste u provedbi njihovih daljnjih planova. Pasivnost koju je UN pokazao tom prilikom bile su poticaj ekstremnoj struji za daljnje djelovanje.

Tijekom siječnja i veljače 1994. porasle su nasilne demonstracije Hutu ekstremista, barikade, atentati na političke lidere, napadi i ubojstava civila.⁹¹ UNAMIR nije mogao djelovati kao sigurnosna sila i spriječiti navedene događaje, jer je za to je bila zadužena žandarmerija koja najčešće nije pravovaljano reagirala.⁹² U veljači 1994., nakon napada na konvoj RPF-a, kojeg su pratile postrojbe UNAMIR-a, te nakon ranjavanja jednog pripadnika UNAMIR-a, dolazi do uvođenja policijskog sata u Kigaliju. Političko vodstvo RPF-a 26. veljače 1994. napustilo je CND i vratilo se na teritorij pod kontrolom RPF-a na sjeveru zemlje.⁹³ Tijekom veljače pojavila se informacija da se nekoliko belgijskih vojnika “druži“ sa ženama iz skupine Tutsija, što su radio *Slobodna radio televizija zemlje tisuću brda* (Radio Télévision Libre des Mille Collines - RTLM) i novine *Kangura* iskoristile i optužili plave kacige za pro-Tutsi i pro-RPF orijentaciju. Od tad započinje otvoreno neprijateljstvo ekstremnih Hutua prema Belgijancima.⁹⁴ Bez obzira na povećane tenzije i nesigurnost, primirje se održalo. Vodstvo UNAMIR-a je 27. veljače 1994. održalo tiskovnu konferenciju za novinare na kojoj su prozvali radio RTLM za anti-Tutsi i anti-Arusha retoriku. Javno je izrečeno da se narodom Ruande manipulira dobro organiziranom

⁸⁸ Taj telegram će ostati u povijesti zabilježen kao „The genocide fax“ – Članak izdao Philip Gourevitch, *The Genocide Fax*, *The New Yorker*, 11.05.1998., 43-46.

⁸⁹ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 146.

⁹⁰ FINDLAY, *The use of force in UN peace operations*, 279.

⁹¹ “UNAMIR - background“ United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm>, pristup ostvaren 16. 09. 2016.

⁹² DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 191.

⁹³ *Isto*, 197.

⁹⁴ *Isto*, 183.

kampanjom straha i podizanjem etničkih tenzija, s namjerom da se uništi mirovni sporazum. Pozvani su pripadnici Tutsija i Hutua na marš mira u Kigaliju s jasnom porukom prema svim ekstremistima, da nasilju i ekstremizmu nije mjesto u Ruandi. Poziv je naišao na odaziv i marš mira je uspješno održan u ožujku 1994., nakon čega je uslijedilo prividno smirivanje situacije, ali prijelazna vlada i dalje nije bila uspostavljena.

Napori misije da se uspostavi prijelazna vlada tijekom cijele 1994. bili su opstruirani od strane predsjednika Habyarimana i vladajućih iz MRND-a. Pretpostavka je da su ekstremisti kupovali vrijeme kako bi se infiltrirali u stranke umjerenih Hutua i tako ostvarili većinu u prijelaznoj vladi i skupštini. Dallaire je zagovarao agresivniji pristup prema svim strankama da se uspostavi prijelazna vlada, dok je Booh-Booh pak zagovarao blaži i sporiji pristup kako bi se među strankama postigao konsenzus. Posljedično, zbog tih razlika u mišljenju, dolazi do distanciranja Booh-Booha i njegovog osoblja od Dallairea i vojnog dijela misije.⁹⁵ Nakon što je Booh-Booh proveo uskršnji vikend s predsjednikom Habyarimanom, RPF ga je otvoreno optužio za pristranost u odnosu prema Hutu eliti.⁹⁶ Bez obzira na poteškoće s kojima se misija susretala, pripreme za drugu fazu misije su otpočele. Krajem ožujka 1994., Dallaire je otišao osobno u New York podnijeti izvještaj o situaciji u Ruandi. UN-a je tada smatrao, ako se ne imenuje prijelazna vlada u kratkom roku da se UNAMIR u potpunosti treba povući iz zemlje. Glavni tajnik je 30. ožujka 1994., preporučio Vijeću sigurnosti da produži mandat misiji za razdoblje od šest mjeseci. Međutim, ako se prijelazne institucije ne uspostave u roku od dva mjeseca i ne bude postignut dovoljan napredak, Vijeće je trebalo ponovno razmotriti situaciju i ulogu Ujedinjenih naroda u Ruandi. Vijeće sigurnosti je 5. travnja 1994., izglasalo produženje mandata misije UNAMIR-a do 29. srpnja 1994.⁹⁷ Pritom je izražena duboka zabrinutost zbog nemogućnosti sastavljanja prijelazne Vlade i pogoršanja sigurnosnih uvjeta u državi, posebice u Kigaliju. U napomenama se navodi da će situacija u Ruandi ponovno biti razmotrena za šest tjedana. Samo dan kasnije sve se promijenilo.

⁹⁵ Dallaire u svojoj knjizi često kritizira Booh-Booha i njegovo vođenje misije. DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 118.-119., 148., 212. Svoja iskustva o UNIMAR-u Booh-Booha je opisao u knjigu, *Le patron de Dallaire parle: Révélations sur les dérives d'un général de l'ONU au Rwanda* (Paris : Editions Duboiris, 2005).

⁹⁶ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 212.

⁹⁷ Rezolucija Vijeća sigurnosti S/RES/909 (1994)

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirRES.htm>, pristup ostvaren 23. 10. 2016.

5. Genocid u Ruandi

Postoji više teorija o uzroku genocida u Ruandi, a obuhvaćaju: ekonomsku o nestašici prirodnih resursa, kulturnu o društveno-psihološkoj podređenosti Hutua i političku o manipulaciji političkih elita. Najraširenija teorija jest ona prema kojoj je Hutu elita željela ostati pod svaku cijenu na vlasti, no to svakako treba gledati i u izrazito negativnom povijesnom kontekstu odnosa između Hutua i Tutsija. Hutu elitu činili su ljudi povezanih s predsjednikom Habyarimanom i njegovom ženom Agathe, a zajedno nazivanih Akazu.⁹⁸ Braća predsjednikove žene bili su utjecajni politički i poslovni dužnosnici, pa ih se često naziva tvorcima *clan de Madame* - klan predsjednikove žene. U političkom životu Ruande oni su tvorili osnovu za širenje rasističke ideologije pod parolom "vlast Hutuima". Ta ideologija počela se širiti s početkom građanskog rata u Rundi 1990., preko novina *Kangura - Buđenje* i radio postaje RTL. Preko tih medija opravdavao se rasni rat protiv „inferiornijih“ Tutsija i poticalo se Hutue na nasilje protiv svojih susjeda. Likvidacija Tutsija spominjalo se kao konačno rješenje, koje bi ojačalo zajednicu.⁹⁹

Suočeni s gubitkom velikog dijela vlasti i moći, politički i vojni Hutu ekstremisti su se od samog početka mirovnih pregovora protivili pomirenju s RPF-om. Istovremeno, strahovali su da RPF pokušava utjecati na umjerene Hutu kako bi osigurali vlast u državi. Zbog toga je ekstremna struja Hutua uz propagandu usmjerenu protiv Tutsija provodila i kampanju protiv umjerenih Hutua. Svi Hutui, koji nisu podupirali vladajuću stranku MRND ili sestrinske ekstremne stranke, proglašeni su Tutsi ljubiteljima i obilježeni su kao neprijatelji Ruande. S odugovlačenjem pri uspostavi prijelazne vlade, obje strane su započele pripreme za rat. Krajem veljače, u udaljenim dijelovima zemlje nastavnici su u školama registrirali etničku pripadnost učenika, jer u Ruandi djeca nisu morala imati osobne dokumente na kojima je bila vidljiva njihova etnička pripadnost.¹⁰⁰ Tijekom prvih mjeseci 1994., bilo je znakova da se priprema genocid. Dolazilo je do ubojstava Tutsija, javnih demonstracija i medijske kampanje protiv RPF-a i stranaka umjerenih Hutua. O obračunima ekstremista s umjerenim Hutuima najbolje govori ulomak iz knjige Dallairea: „Sjedio sam pored Gatabazija, šefa utjecajne PSD stranke i poznatog umjerenog Hutua s juga koji je bio vrlo pro-RPF. Popio je nekoliko čaša vina previše i ušao je u intenzivnu raspravu s članovima

⁹⁸ Akazu - mala kuća na ruandskom jeziku.

⁹⁹ BRUNETEAU, *Stoljeće genocida*, 138.

¹⁰⁰ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 198.

MRND, oko njihovih ekstremističkim stavova. Sa svakim pićem više, Gatabazi je postajao sve glasnjiji i konfliktniji, da je gotovo vikao. Počeo je vrijeđati pojedine članove MRND-a, optužujući ih za manipuliranje političkim procesom i uzrokom zastoja, a cijela soba je utihnula slušajući ga. Gatabazi je već javno optužio predsjedničku gardu da trenira paravojsku u vojarni Kanombe te je već dobivao brojne prijetnje smrću. Te noći je bio neustrašiv. Pokušao sam difuzirati situaciju i promijeniti temu, ali šteta je već bila učinjena. Nema sumnje u mom umu da si je Gatabazi ispisao smrtnu presudu te noći. Ubijen je dva dana poslije. Slučaj njegova ubojstva nikada nije riješen.“¹⁰¹

Odlučnost ekstremista u obračunu sa svima koji nisu dijelili njihovo mišljenje dovelo je do sveopćeg nasilja nakon smrti predsjednika Juvénala Habyarimana. Vrlo vjerovatno je da su ekstremisti samo tražili povod za pokretanje genocida. Predsjednik Ruande, Juvénal Habyarimana, ubijen je 6. travnja 1994. na povratku iz Tanzanije u Ruandu.¹⁰² Njegov avion srušen je prilikom slijetanja u Kigali. U javnosti se rušenje aviona prikazalo kao urota Tutsija protiv Hutua. Krvoproliće je počelo dan kasnije, smaknućem visokih političkih dužnosnika Tutsija i umjerenih Hutua, koji su se zalagali za miran suživot. Odmah nakon ubojstva predsjednika, radio RTLM počeo je pozivati na ubojstva umjerenih Hutua, Tutsija i njihovih obitelji. Radio je tada u Ruandi bio najširi oblik prenošenja informacija i ljudi su vjerovali tim informacijama, ne shvaćajući da se njima manipuliralo. Kad je RTLM počeo otvoreno pozivati na nasilje i ubojstva mnogi su mislili, ako ih prenosi radio, da su ti pozivi i postupci opravdani. Zbog toga se zaposlenike tog radija s razlogom smatra jednima od organizatora genocida. Na nasilje se poticalo i puštanjem unaprijed snimljenih pjesama lokalnih popularnih pjevača s tekstovima poput: *mrzim Hutue, mrzim Hutue, mrzim Hutue koji ne misle da su Tutsiji zmije*.¹⁰³ Kroz sljedećih stotinu dana, u nastalom kaosu, između 500 000 i 1 000 000 ljudi izgubilo je živote. Dužnosnici vlade predsjednika Habyarimana naoružavali su narod mačetama i palicama te ih poticali na pljačku, silovanje i ubojstva Tutsija.

Genocid u Ruandi jedinstven je po nekoliko karakteristika. „Kao prvo, on ima rijetko postignutu masovnost i totalnu dimenziju: od ciljane Tutsi zajednice, koja je imala 1 250 000 ljudi do 1994. (15% ukupnog stanovništva), ostalo je nakon masakra samo 200 000 do 300 000, što znači da je postotak ubijenih 80%. Nadalje, on se odlikuje brzinom egzekucije: u tri mjeseca, od

¹⁰¹ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 186.-187.

¹⁰² “UNAMIR - background“ United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm>, pristup ostvaren 12. 11. 2016.

¹⁰³ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 261.

7. travnja do 2. srpnja 1994., čak tri četvrtine žrtava ubijeno je u prvih šest tjedana. On također pokazuje osobitu okrutnost u metodama ubijanja: komadanje mačetom, sakaćenje batinama okovanom čavlima, granatiranje grupa ljudi, utapanje, rezanje Ahilove tetive i krvarenje, silovanje i zatim ubojstvo... Sustavna i masovna silovanja (250 000) žena iz plemena Tutsi nesumnjivo su jedan od najvećih doprinosa ruandskog slučaja genocidnom zločinu budući da je 70% silovanih žena koje su *poštedene* namjerno zaraženo ubojicama nosiocima virusa aidsa.“¹⁰⁴

Genocid u Ruandi ističe se decentralizacijom u njegovom provođenju, odnosno genocid se sinkronizirano provodio na područjima koja su držali Hutui. Gradonačelnici ili lokalni čelnici mobilizirali su lokalne skupine naoružane mačetama, koje su potom izvršavale ubojstva i silovanja. Ubojstva su započinjana i završavana svaki dan u isto vrijeme, kao zadaća koja se morala izvršiti. Takva decentralizacija genocida bila je moguća samo uz masovno sudjelovanje Hutu stanovništva, pri čemu je takva dosljedna organiziranost ušla u povijest jedinstvenoga slučaja genocida. U genocidu su sudjelovale organizirane jedinice poput predsjedničke garde, vojske, žandarmerije, uz tisuće “običnih“ građana i seljaka koje su poticali i nagovarali lokalni čelnici uz javnu potporu nacionalnih radio postaja.¹⁰⁵ Masovna ubijanja su prestala tek nakon što je RPF zauzeo veći dio države.

6. Djelovanje UNAMIR-a za vrijeme genocida

U večeri 6. travnja 1994. predsjednik Juvénal Habyarimana vraćao se iz Tanzanije u Kigali. U Tanzaniji je prisustvovao sastanku s regionalnim vođama koji su vršili pritisak zahtijevajući od njega da imenuje prijelaznu vladu. Prema tanzanijskim dužnosnicima, sastanak je bio uspješan i Habyarimana se obvezao na implementaciju sporazuma u Arushi.¹⁰⁶ Prilikom povratka, njegov avion je oko 20:30 sati oboren blizu aerodroma u Kigaliju. Krivnju za njegovo ubojstvo nitko nije preuzeo, a odgovornost za napad odbacivale su obje sukobljene strane. Manje je poznata činjenica da je u istom avionu ubijen i burundijski predsjednik, također pripadnik Hutua, Cyprien

¹⁰⁴ BRUNETEAU, *Stoljeće genocida*, 136.-137.

¹⁰⁵ *Isto*, 137.

¹⁰⁶ Report of the Independent Inquiry, 15.

Ntaryamira.¹⁰⁷ Okolnosti pada zrakoplova nisu do kraja razriješene i do danas nije poznato tko je srušio zrakoplov.¹⁰⁸ Dok jedni optužuju RPF, drugi prozivaju ekstremne Hutue kojima je rušenje aviona poslužilo kao povod za genocid. Par sati nakon pada zrakoplova, vojni zapovjednik UNAMIR-a Dallaire dobio je poziv na sastanak u sjedište RGF-a. Na sastanku ga je dočekaio Krizni odbor, kojeg je formiralo nekoliko generala te viših vojnih i policijskih dužnosnika na čelu s pukovnikom Théonesteom Bagasorom, za kojeg je Dallaire držao da je Hutu ekstremist.¹⁰⁹ Dallaireu je rečeno da vojska mora privremeno preuzeti kontrolu nad državom zbog nesigurnosti koja će sigurno nastupiti kad se sazna da je predsjednik poginuo. Pritom je izražena želja za nastavak mira s RPF-om i održavanje sporazuma u Arushi. Također je rečeno da predsjednička garda u tom trenutku nije još pod njihovom kontrolom, ali da se čini sve što je moguće kako bi se garda vratila u svoje barake i stavila pod kontrolu. Iako je u tom trenutku premijerka države bila Agathe Uwilingiyimana, Krizni odbor je ustvrdio da ona nema autoritet i povjerenje naroda Ruande te da oni moraju preuzeti vlast dok nove političke snage ne formiraju vladu. Krizni odbor je tražio od UNAMIR-a da ih prizna kao nosioce vlasti, tj. da ih se prizna i u središtu UN-a, New Yorku, i da time dobiju legitimitet. Njihov zahtjev je UNAMIR odbio navodeći da je premijerka Uwilingiyimana nosilac vlasti.¹¹⁰ UNAMIR-ovim odbijanjem, politička situacija zadržala je statusu quo, barem sljedećih nekoliko sati.

Tijekom noći, predsjednička garda i Interahamwe podigli su cestovne barikade i počeli patrolirati ulicama Kigalija. Političari MRND-a sklonjeni su u vojni stožer na sigurno, a već oko ponoći počela su ubojstva umjerenih političara.¹¹¹ Dallaire je oko tri ujutro kontaktirao DPKO u UN-u, te ih izvijestio o situaciji i zatražio upute oko daljnjeg djelovanja UNAMIR-a. Naredba je bila jasna, UNAMIR nije smio pucati osim ako se na njih prvo ne zapuca. UNAMIR je trebao pregovarati i izbjeći svaki sukob kojim bi se ugrozile mirovne snage. Nije smije doći do nikakvog incidenta.¹¹² U dogovoru s UNAMIR-om, premijerka Uwilingiyimana trebala se ujutro, putem radija obratiti narodu Ruande i umiriti ih.¹¹³ To je bio najbolji način da se spriječi panika i nasilje,

¹⁰⁷ "UNAMIR - background" United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm>, pristup ostvaren 10. 10. 2016.

¹⁰⁸ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 6.

¹⁰⁹ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 223.

¹¹⁰ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 263.

¹¹¹ *Isto*, 265.

¹¹² DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 229.

¹¹³ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 266.

te da se pokaže narodu kako je prijenos vlasti izvršen i da postoji netko tko upravlja državom. Ubrzo nakon tog dogovora, u roku par sati, predsjednička garda je zauzela sve radijske postaje i obraćanje više nije bilo moguće. Premijerka je u tom trenutku imala zaštitu od 15 UNAMIR-ovih pripadnika, od čega su 10 bili Belgijanci, a ostalih pet iz Gane. U rano jutro 7. travnja 1994., rezidencija premijerke bila je okružena od strane ruandske vojske i predsjedničke garde, a pripadnici UNAMIR-a bili su prisiljeni na predaju. Nisu mogli dobiti pojačanja zbog velikog broja cestovnih barikada po cijelom Kigaliju.¹¹⁴ Vrlo brzo nakon što je ostala bez zaštite, premijerka Agathe Uwilingiyimana ubijena je zajedno sa svojim mužem. Njezina djeca su se sakrila i potom našla utočište u UNAMIR-ovom zapovjedništvu.¹¹⁵ Zarobljeni vojnici UNAMIR-a odvedeni su u vojni kamp Kigali, gdje su razdvojeni po nacionalnosti. Deset belgijskih vojnika vladini vojnici su potom mučili i pretukli do smrti. Veoma rano su se pojavile glasine u redovima vojske da su Belgijanci pomogli RPF-u, u rušenju predsjedničkog aviona, a poslije je to prenio radio RTLM. Ostala petorica pripadnika mirovnih snaga su pretučena, ali su puštena na slobodu kasnije tijekom dana.¹¹⁶ Često se postavlja pitanje zašto pripadnici UNAMIR-a nisu zapucali na vladine snage. Vladine snage su bile brojnije i zatražile su predaju pripadnika mirovnih snaga, koji su štitili premijerku. U tom trenutku pripadnici UNAMIR-a nisu bili ugroženi i dobili su naredbu da ne smiju koristiti silu, osim u slučaju direktnog napada na njih, do čega tada još nije došlo. Od ostalih razloga pasivne reakcije tih 15 vojnika, spomenimo samo da bi otvaranjem vatre na vladine snage ugrozili svoje živote i živote svih pripadnika UNAMIR-a, koji su u tom trenutku brojali 2 538 vojnika. Nisu ništa poduzeli, jer su vjerovali u vladine snage, koje su im obećale oslobađanje. UNAMIR nije pokrenuo akciju spašavanja svojih vojnika toga dana. U istrazi nakon završetka genocida, pred belgijskim senatom, Dallaire je dao svoje viđenje situacije te je izjavio: „Vojna operacija spašavanja nije bila moguća zbog vjerojatnih velikih žrtava intervencijskih snaga i visoke vjerojatnosti za neuspjeh. UNAMIR je bila mirovna misija. Nije bila opremljena, trenirana ili sastavljena da poduzme interventnu operaciju.“¹¹⁷ Taj stav je misija zadržala sve do svog završetka. Pukovnik Bagasora je već krajem prvog dana predložio da se svi Belgijanci povuku iz Ruande zbog glasina o njihovom pomaganju RPF-u u rušenju predsjedničkog zrakoplova. Predložio je to, vjerojatno dobro znajući da bi misija nakon povlačenja Belgijanaca sigurno

¹¹⁴ FINDLAY, *The use of force in UN peace operations*, 280.

¹¹⁵ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 269.

¹¹⁶ *Isto*, 267.

¹¹⁷ Report of the Independent Inquiry, 17.

propala. O planovima napada na belgijske vojnike UNAMIR je imao informacije još u siječnju 1994., preko doušnika Jean-Pierrea. Ubojstvo belgijskih vojnika i prijedlog o njihovom povlačenju govore o osmišljenom planu ekstremista za povlačenjem UNAMIR-a i konačnom obračunu s Tutsijima i RPF-om.

Tijekom prvog dana, predsjednička garda, policija, Interhamwe i dio vojske obilazili su kuće s popisom i ubijali umjerene Hutu političare i Tutsije. Od umjerenih Hutu političara, samo dvojica istaknutih, Faustin Twagiramungu i Anastase Gasana, preživjela su nasilje prvog dana. Faustin se nalazio u zapovjedništvu UNAMIR-a, a Gasana je ostao u Tanzaniji, jer je predsjedniku Burundija dodijeljeno njegovo mjesto u sudbonosnom avionu koji je srušen pri povratku u Ruandu.¹¹⁸ Obojica su kasnije postali visoki dužnosnici u novoj vladi formiranoj nakon završetka genocida i obnovljenog građanskog rata. Većina umjerenih visokih političara je s početkom nasilja bilo pod stražom UNAMIR-a, ali mirovne snage su, izbjegavajući sukob, jednostavno propuštale vladine snage koje su potom ubijale političare. Osim 10 belgijskih vojnika prvog dana i jednog ganskog vojnika deset dana kasnije, misija neće imati drugih smrtnih žrtava u travnju. Poteškoće za misiju pojavile su se već u prvim satima nakon pada zrakoplova. S početkom nasilja svi su zvali UNAMIR-ov stožer za informacije i dodatno osiguranje, nakon čega je došlo do kolapsa UNAMIR-ovog administracijskog sustava. To je posebice bilo izraženo u lošoj komunikaciji, jer je većini pripadnika UNAMIR-a engleski bio drugi ili treći jezik, a malo njih je imalo obuku za krizne situacije slične ovoj. Od svih pripadnika misije, samo jednoj osobi je engleski bio prvi jezik.¹¹⁹ Problemi su naravno bili i psihološke prirode, jer su često dobivali pozive osoba koje bi netom bile ubijene, neke i tijekom telefonskog razgovora s UNAMIR-om.¹²⁰ Pojedini pripadnici misije su već prvog dana pokazivali neposlušnost i želju za nesudjelovanjem u novonastaloj situaciji. Posebno su se isticale bangladeške postrojbe koju su pronalazile izlike da ne obavljaju svoje zadatke. Sabotirali su svoja vozila ili odlazili na sigurnu udaljenost od stožera, ugasili radio na duže vrijeme i potom se vratili u stožer tvrdeći da su bili zadržani na cestovnim barikadama. Krajem prvog dana su dobili zapovijed iz Bangladeša da u potpunosti prestanu obavljati svoje dužnosti sve dok postoji sigurnosni rizik.¹²¹ Na njih se zbog toga efektivno više nije moglo računati

¹¹⁸ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 254.

¹¹⁹ Bojnik Brent Beardsley iz Kanade (Royal Canadian Regiment).

¹²⁰ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 231.

¹²¹ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 244.

nuti za osnovne zadatke poput čuvanja civila, a činili su otprilike trećinu snaga UNAMIR-a. Izvještaji na kraju prvog dana pokazali su da među stranim diplomatskim osobljem UN-a nema žrtava, tj. da nisu bili metom ekstremista. S druge strane, velika većina civilnog osoblja UNAMIR-a, koje je činilo lokalno stanovništvo, ubijeno je u prvim satima sukoba zajedno sa svojim obiteljima. Prevladavajuća pasivnost, koju je UNAMIR pokazao prvog dana, ostala je prisutna sve do kraja provođenja genocida. Zbog toga je minimaliziran broj žrtava pripadnika misije, ali i broj spašenih civila koji su bili metom nasilja.

Krizni stožer je nasilje prvog dana opisao kao gnjev predsjedničke garde koja tuguje za svojim predsjednikom, koja nije bila pod ničijom kontrolom. Ujedno, izražena je bojazan od nastavka građanskog rata s RPF-om.¹²² Mirovna misija je stoga i dalje privremeno imala svoj mandat u očuvanju mira između sukobljenih strana. Krizni stožer je tražio političare koji bi sastavili novu vladu i voditi državu prema odredbama sporazuma u Arushi. RPF je u popodnevним satima 7. Travnja 1994., poslao ultimatum vladinim snagama da ako ubijanja ne prestanu, napast će postrojbe RGF-a. Njihov zahtjev je ignoriran i 8. travnja 1994., došlo je do napada RPF-a s područja pod njihovom kontrolom na sjeveru zemlje. UNAMIR je povukao svoje snage, koje su čuvale demilitariziranu zonu, u vojne kampove kako bi izbjegao potencijalne žrtve na terenu. Dallaire je procijenio da RPF može zauzeti Kigali u roku nekoliko sati od invazije.¹²³ RPF je još uvijek imao svoje postrojbe unutar grada, utvrđene u zgradi CND-a koje su od tad neprestano ratovale s postrojbama RGF-a po cijelom Kigaliju. S nastavkom građanskog rata, dolazi do efektivnog završetka UNAMIR-a. U večeri 8. Travnja 1994., Kofi Annan iz DPKO-a, poslao je misiji ohrabrujuće riječi da ostane u kontaktu sa sukobljenim stranama i pokuša dogovoriti primirje. To je nadalje bila glavna uloga misije.¹²⁴ Do kraja 8. travnja 1994., UNAMIR je štitio oko 15 000 civila u objektima pod svojom kontrolom, a najviše na stadionu Amaharo. Hrane, vode i lijekova nije bilo dovoljno za potrebe mnogobrojnih civila.¹²⁵ Među civilima bio je velik broj djece i nekoliko humanitarnih organizacija javilo se da djecu prebace na sigurno u zapadne zemlje. Dallaire im je odgovorio da se novac potreban za prebacivanje stotine djece u Francusku ili Belgiju

¹²² *Isto*, 223.

¹²³ *Isto*, 269.

¹²⁴ *Isto*, 271.

¹²⁵ LAEGREID. Turid, „U.N. Peacekeeping in Rwanda“, *The Path of a Genocide*, New Jersey, 1999., 238.

može iskoristiti za izgradnju, opskrbljivanje i djelovanje ruandskih sirotišta koja bi mogla primiti 3 000 djece.¹²⁶

Ubrzo nakon početka nasilja, 9. travnja 1994., u Ruandu je stiglo oko 600 elitnih francuskih vojnika koji su započeli evakuaciju stranih državljana. Među evakuiranim civilima bilo je i oko 180 Hutu političara s obiteljima, uključujući i udovicu pokojnog predsjednika. Među evakuiranim ljudima nije se našlo mjesta za Tutsije koji su radili kao osoblje po raznim veleposlanstvima.¹²⁷ Ubrzo se Francuzima pridružuju 300 belgijskih i 80 talijanskih vojnika koji su pružali osiguranje za vrijeme evakuacije. Operacija evakuiranja stranih državljana zvala se *Amaryllis* i uz UNAMIR-ovu pomoć provedena je kroz 72 sata. Gotovo svi europski civili su evakuirani iz zemlje.¹²⁸ Vojnici su zajedno s civilima napustili zemlju i nisu se vraćali. Prilikom evakuacije UNAMIR je dobio poziv američkog zapovjednika, koji je s otprilike 250 američkih marinaca bio na putu za Ruandu, ali su u zadnji tren preusmjereni u Burundi.¹²⁹ Ovaj događaj je samo jedan u nizu događaja zbog kojih su kritike upućene zapadnim zemljama, jer su te iste snage mogle ostati i pripomoći u sprječavanju daljnjeg sukoba. Kada se snagama koje su sudjelovale u evakuaciji pribroje belgijske i ganske postrojbe iz UNAMIR-a, dobivamo oko 2 500 sposobnih vojnika. Prema navodima u izvorima, izvješćima HRW-a i kako se tvrdi u knjizi Dallairea, ta sila od 2 500 vojnika je mogla zaustaviti genocid.¹³⁰

Samo par dana kasnije, belgijska vlada je 12. travnja 1994. objavila da povlači svoje snage iz UNAMIR-a zbog propasti mirovnog sporazuma iz Arushe i nemogućnosti dogovora među sukobljenih strana. Belgija je pritom započela diplomatsku kampanju unutar samog UN-a i Vijeća sigurnosti da se sve mirovne snage povuku iz zemlje.¹³¹ Glavni razlog povlačenja bilo je ubojstvo 10 belgijskih vojnika i bojazan od budućih žrtava, što je i glavni tajnik UN-a naveo u svom izvještaju Vijeću sigurnosti 20. travnja 1994. godine.¹³² Sve belgijske postrojbe napustile su Ruandu 18. travnja 1994., što nije prošlo bez incidenta. Nakon povlačenja dijela belgijskih

¹²⁶ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 4.

¹²⁷ CALLAMARD, Agnes, „French Policy in Rwanda“, *The Path of a Genocide*, New Jersey, 1999., 175.

¹²⁸ “ Rwanda: Acknowledging Failure“ Africa focus, <http://www.africafocus.org/docs04/rw0403b.php>, pristup ostvaren 14. 11. 2016.

¹²⁹ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 283.

¹³⁰ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 916.- 918., DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 283.

¹³¹ Report of the Independent Inquiry, 19-20.

¹³² Izvještaj glavnog tajnika UN-a S/1994/470, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirRPT.htm>, pristup ostvaren 16. 11. 2016.

postrojbi iz Tehničke škole (École Technique Officielle – ETO), u školi su ostali nezaštićeni civili, oko 2 000 Tutsija, koji su se tamo sklonili da bi ih zaštitio UNAMIR-a, tj. belgijske postrojbe. Neposredno nakon povlačenja postrojbi, vladini vojnici i Interahamwe ušli su u školu i pobili sve koje su tamo zatekli.¹³³ Nakon tog događaja, da bi osigurali svoje objekte u Kigaliju, gdje je spas tražilo sve više i više civila, UNAMIR je povukao sve svoje postrojbe iz ostalih dijelova zemlje i rasporedio ih u Kigali. To je misiju ostavilo bez mogućnosti djelovanja u ostatku zemlje.

Nakon što se saznalo za povlačenje Belgijanaca, određeni visoki časnici u ruandskoj vojsci 12. travnja 1994., pokušali su uspostaviti primirje s RPF-om. Mirovni prijedlog potpisalo je 11 časnika među kojima je bio i general Marcel Gatsinzi kao trenutni vrhovni zapovjednik vojske. Izjavili su da je bilo previše ubijanja, i da podnose bezuvjetnu predaju 13. travnja 1994. u 12 sati. Htjeli su uspostaviti prijelaznu vladu prema sporazumu iz Arushe. Dallaire navodi da je ponuda bila naivna jer navedeni časnici nisu imali kontrolu nad većim dijelom vladinih snaga i gotovo svi umjereni političari su bili ubijeni pa je prijelaznu vladu prema sporazumu iz Arushe bilo nemoguće uspostaviti. Odmah sutra su navedeni potpisnici mirovnog prijedloga bili smijenjeni ili prebačeni na neke beznačajne funkcije. Od tad, vladine snage predstavljali su Augustin Bizimana, Augustin Bizimungu i pukovnik Théoneste Bagosora, Hutu ekstremisti koji se nakon genocida našli na optuženičkoj klupi Međunarodnog kaznenog suda za Ruandu (International Criminal Tribunal for Rwanda) - ICTR.¹³⁴ Nakon toga borbe su se intenzivirale. Zapadne sile su povukle svoje građane i ostavile Ruandu u potpunom kaosu. Bombe su padale po cijelom Kigaliju, a izmjene artiljerijske i minobacačke vatre između RPF-a i RGF-a svakim danom su postajale sve učestalije. U tim bombardiranjima, projektili su često gađali UNAMIR-ova skloništa. UNAMIR-u je konstantno nedostajalo resursa za brigu oko sve većeg broja civila te su neprestano tražili od Vijeća sigurnosti dodatna sredstva i odobrenja za intervenciju tijekom genocida. Dallaire osobno krivi Jean-Damascène Bizimana, tadašnjeg predstavnika Ruande u Vijeću sigurnosti.¹³⁵ Prilikom početka nasilja 7. travnja, on je prenio netočne informacije ostalim članovima vijeća da je riječ o manjoj eskalaciji nasilja. Isto tako, sve odluke i rasprave Vijeća sigurnosti prenosio je vladajućem režimu u Ruandi.¹³⁶ Izvjesno je da UNAMIR nije mogao pravovremenom reakcijom zaustaviti nasilje, uputivši svojim pripadnicima jasne upute UN-a da se ne miješaju u sukob i da izbjegavaju sve

¹³³ Report of the Independent Inquiry, 19.

¹³⁴ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 292.

¹³⁵ Ruanda je početkom siječnja 1994. postala nestalna članica Vijeća sigurnosti.

¹³⁶ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 194-195.

incidente. Čak i da su odlučili djelovati po paragrafu 17. ROE-a, zasigurno bi ugrozili sve svoje pripadnike diljem Ruande kao i sporazum u Arushi. Mandat misije bio je jasan, mirovne snage morale su zadržati neutralnost i služiti kao promatrači te pomagati u očuvanju mira, a ne u njegovom uspostavljanju. Morali su prepustiti Kriznom odboru da dovede situaciju u red. Vijeće sigurnosti je moglo prema pristiglim izvještajima o sveopćem nasilju promijeniti mandat UNAMIR-u, osnažiti ga dodatnim snagama i zaustaviti genocid koji je počeo provoditi. Umjesto toga, povučeno je strano osoblje i Ruanda je napuštena.

6.1. Povlačenje UNAMIR-a

S nemogućnosti nastavka izvornog mandata, UNAMIR se usredotočio na osiguravanje primirja kako bi došlo do političkih pregovora. Pritom je pružao zaštitu civilima, pomagao pri njihovoj evakuaciji te pružao humanitarnu pomoć velikoj skupini izbjeglica pod UNAMIR-ovom zaštitom.¹³⁷ Obje strane bile su odlučne u nastavku borbe i učestalo su opstruirali mirovne pregovore koji su vođeni uz posredništvo UNAMIR-a. RPF je zahtijevao potpuno zaustavljanje ubijanja civila prije primirja s RGF-om, a RGF je zahtijevao prvo primirje s RPF-om da bi se potom moglo zaustaviti počinitelje masovnih ubojstava civila. Njihovi suprotni stavovi oko načina uspostavljanja primirja neće se promijeniti do kraja građanskog rata i genocida. Nasilje je nastavljeno na ulicama, a broj žrtava je rastao. Belgijske časnike, koji su sudjelovali u vođenju misije, nakon povlačenja zamijenili su Kanađani. Tijekom travnja i svibnja, Kanada je poslala 11 časnika i jedina je zemlja koja je odlučila pojačati misiju u vrijeme kad su mnogi zagovarali potpuno povlačenje.¹³⁸ Glavni tajnik je 20. travnja 1994., obavijestio Vijeće sigurnosti da pripadnici UNAMIR-a ne mogu biti ostavljeni u opasnosti na neograničeno vrijeme s nikakvom mogućnosti provođenja zadatka na koji su poslani. Odlaskom belgijskih postrojbi, UNAMIR-ove snage brojale su 1 705 pripadnika.¹³⁹

¹³⁷ "UNAMIR - background" United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm>, pristup ostvaren 16. 09. 2016.

¹³⁸ ADELMAN, Howard, „Canadian Policy in Rwanda“, *The Path of a Genocide*, New Jersey, 1999., 200.

¹³⁹ „Izvještaj glavnog tajnika UN-a S/1994/470“, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirRPT.htm>, pristup ostvaren 17. 09. 2016.

U izvješću Vijeću sigurnosti, glavni tajnik je predložio tri opcije za nastavak mirovne misije. Prva opcija zahtijevala je promjenu mandata misije pod sedmim poglavljem UN-a¹⁴⁰ i slanjem dodatnih nekoliko tisuća vojnika. Druga je predlagala da malen dio postrojbi ostane kao posrednik između dvije zaraćene strane i pokuša dogovoriti primirje. Za to bi bilo potrebno oko 270 pripadnika. Naposljetku, treća opcija, kojoj glavni tajnik nije bio sklon, bila je potpuno povlačenje svih snaga, što znači i vjerojatno suočavanje s velikim brojem žrtava u ratu. Vijeće sigurnosti opredijelilo se za drugu opciju te je rezolucijom od 21. travnja 1994., navelo da glavni cilj UNAMIR-a je pomoć pri uspostavi primirja, humanitarna pomoć unesrećenima i briga za civile koji su potražili utočište kod UNAMIR-a. Eksplicitno je navedeno da samo stranke koje su potpisale Sporazum u Arushi, tj. vlada Ruande (ili njihov nasljednik) i RPF, snose odgovornost hoće li njihovu zemlju i ljude snaći mir ili nasilje.¹⁴¹ U uvjerenju da neće doći do nikakvog primirja između sukobljenih strana, SAD je najviše zagovarao potpuno povlačenje svih snaga iz Ruande. Vijeće sigurnosti donijelo je Rezoluciju 912 kojom se pokušalo zaštititi ugled UN-a, a opet ne riskirati postrojbe, resurse i političku vjerodostojnost najmoćnijih zemalja. Slijedom toga donijeta je odluka o ostanku postrojbi manjih snaga. Nitko nije želio riskirati i slati svoje vojnike u Ruandu nakon neuspjeha u Somaliji i ogromnih snaga raspoređenih u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Genocid kao termin nije korišten u odluci, iako se procjenjuje da je do tad već poginulo oko 200 000 ljudi.¹⁴² Vrlo je važan naziv djela genocida, jer su se državници bojali koristiti tu riječ za situaciju u Ruandi, kako ne bi imali moralnu i zakonsku obvezu reagirati. Za masakr u Ruandi korišten je izraz *činovi genocida* - (Acts of genocide).

Napušten od svih i s manjkom osoblja, UNAMIR je učinio najbolje što je mogao s onim snagama koje su mu preostale. Pripadnici UNAMIR-a su uspjeli spasiti tisuće Tutsija u Kigaliju. Iako su brojni civili spašeni od sigurne smrti u UN-ovim zonama, poput stadiona Amaharo, mnogi su umrli od dehidracije, bolesti i gladi. Potraga za hranom i namirnicama, kako bi civili i pripadnici misije preživjeli, bio je jedan od najvećih logističkih problema misije u vremenu kada je bio počinjen genocid. Misija je dobila dopuštenje UN-a da iskoriste sve namirnice koje su se nalazile u skladištima namijenjenim za izbjeglice nastale u građanskom ratu, koji je završio 1993.

¹⁴⁰ „Povelja UN-a Glava VII.“,

<http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vii/index.html>, pristup ostvaren 14. 08. 2016.

¹⁴¹ Rezolucija Vijeća sigurnosti S/RES/912 (1994),

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirRES.htm>, pristup ostvaren 20. 08. 2016.

¹⁴² “UNAMIR - background“ United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm>, pristup ostvaren 14. 10. 2016.

godine.¹⁴³ Ta skladišta su redovito pljačkale obje sukobljene strane stoga je odlazak mirovnih snaga u opskrbu značilo izložiti se pogibelji. Sredinom svibnja 1994., misija je brojala oko 540 vojnika, od kojih su postrojbe iz Gane činile većinu snaga s oko 300 vojnika.¹⁴⁴ Povlačenje snaga nije prolazilo bez poteškoća. Bangladeške postrojbe bile su prve povučene, a njihovo izvlačenje je ostavilo trajnu mrlju na UNAMIR-u. Naime, prilikom ukrcavanja u zrakoplove, bangladeški vojnici su trčali prema zrakoplovu, a neki su navodno i odbacivali svoje stvari i ljubili zrakoplov od sreće. Sve to su fotografirali novinari, tako da se vrlo brzo slika „bježanja“ našla na naslovnoj stranici *Washington posta*.¹⁴⁵ UN je prikazan kako napušta brod koji tone. Taj prikaz o napuštanju i bježanju ostao je kao trajna percepcija svjetske javnosti o sudjelovanju UN-a u Ruandi.

UNAMIR je nastavio koordinirati mirovne pregovore između sukobljenih strana s malo uspjeha. Do kraja travnja 1994. godine, Kigali je podijeljen na sektore pod kontrolom RGF-a i RPF-a, s čestom razmjenom topničke i minobacačke vatre. Masakri u glavnom gradu privremeno su stali, ali pojačani su u selima, pogotovo na jugu zemlje koji je u potpunosti bio pod kontrolom vladinih snaga. Do tad su pokolje uglavnom činili pripadnici RGF-a, i to najviše u Kigaliju, ali nakon toga dolazi do opće mobilizacije stanovništva koje se obračunalo sa svim Tutsijima. U tom periodu, nakon odluke o povlačenju UN-ovih snaga do sredine svibnja, genocid je dosegnuo svoj vrhunac. Prilika za kontrolu nasilja i možebitno zaustavljanje genocida s povlačenjem snaga bila je onemogućena. Bilo je jasno da UNAMIR ne može napraviti ništa kako bi spriječio daljnji masakr.

Prema literaturi koja se bavila situacijom u Ruandi, često se navodi da je Dallaire s početkom nasilja (točnije 10. travnja 1994.), tražio od UN-a 5 000 vojnika s prikladnim mandatom, kako bi zaustavio genocid.¹⁴⁶ Nigdje u UN-ovim izvještajima nema te informacije, a Dallaire navodi da je to zatraženo samo u telefonskom razgovoru s glavnim tajnikom UN-a.¹⁴⁷ Njegova tvrdnja da sila od 5 000 opremljenih vojnika s prigodnim mandatom može zaustaviti genocid, detaljno je istražena u istrazi u kojoj su sudjelovali viši vojni časnici UN-a i SAD-a. Zaključak istrage jest: „Moderna sila od 5 000 vojnika, sastavljena uglavnom od snaga jedne zemlje, poslana

¹⁴³ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 297.

¹⁴⁴ “Troop and police contributors archive (1990. – 2014.)“, United Nation Peacekeeping, http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/contributors_archive.shtml, pristup ostvaren 27. 11. 2016.

¹⁴⁵ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 323-324.

¹⁴⁶ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 903.

¹⁴⁷ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 289.

u Ruandu između 7. i 21. travnja 1994., mogla je značajno promijeniti ishod sukoba. Iako bi takva operacija predstavljala značajan rizik, *bacila bi mokru deku preko vatre u nastajanju*. Snage koje bi bile odgovarajuće trenirane, opremljene, s dobrim vodstvom i dovedene u zemlju u pravo vrijeme mogle su zaustaviti nasilje u i okolo glavnog grada, spriječiti širenje nasilja na ostatak zemlje i stvoriti uvjete koji bi doveli do prestanka građanskog rata. Takva sila bi trebala biti raspoređena brzo i odlučno, imati mandat prema Poglavlju VII. i imati odlučna pravila djelovanja - ROE.¹⁴⁸

6.2. Nova uloga misije - UNAMIR II

Vijeće sigurnosti 30. travnja 1994. poslalo je zahtjev vladinim snagama i RPF-u da poduzmu učinkovite mjere, kako bi se spriječili napadi na civile u područjima pod njihovom kontrolom i podsjetio ih da osobe koje potiču ili sudjeluju u nasilju pojedinačno su odgovorni za počinjene zločine. Vijeće je istaknulo da ubijanje pripadnika etničke skupine s namjerom uništavanja takve skupine u cijelosti ili djelomično, predstavlja zločin kažnjiv prema međunarodnom pravu.¹⁴⁹ Od glavnog tajnika zatraženo je očitovanje kako bi se pomoglo vratiti zakon i red u Ruandu te kako pružiti sigurnost i humanitarnu pomoć izbjeglicama. RPF je u poslanici UN-u 30. travnja 1994., ustvrdio da je vrijeme za intervenciju prošlo, svjesni činjenice koliko bi vremena trebalo da se rasporede nove mirovne snage. Izvršenje genocida prema njima se nalazio pred završetkom, jer je većina žrtava bila već protjerana ili ubijena.¹⁵⁰ Ipak, 4. svibnja 1994., po prvi puta glavni tajnik je situaciju u Ruandi javno opisao kao provođenje genocida i pritom pozvao Vijeće sigurnosti na reakciju. Dva dana kasnije, Vijeće sigurnosti je zatražilo od glavnog tajnika nove planove za pružanje humanitarne pomoći i podrške raseljenim osobama. Ujedno je impliciralo mogućnost proširenja misije s obzirom na to da je situacija bila nepromijenjena, a broj žrtava je rastao.

¹⁴⁸ FEIL, Scott, *Preventing genocide: how the early use of force might have succeeded in Rwanda*, New York, 1998., 4.

¹⁴⁹ Izjava predsjednika Vijeća sigurnosti S/PRST/1994/21 u ime vijeća, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirD.htm>, pristup ostvaren 14. 10. 2016.

¹⁵⁰ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 903.

Glavni tajnik je 13. svibnja 1994. preporučio slanje dodatnih snaga i odobravanje novih ovlasti UNAMIR-u.¹⁵¹ Rezolucijom 918, Vijeća sigurnosti od 17. svibnja 1994., dogovoreno je proširenje misije na gotovo 5 500 vojnika uz dovoljnu logističku i administracijsku potporu. Misija se od tada u službenim dokumentima naziva UNAMIR II. Proširen je UNAMIR-ov mandat pod Poglavljem VII. kako bi se moglo pridonijeti sigurnosti i zaštiti izbjeglica i civila u opasnosti. Također, istom Rezolucijom 918 nametnut je embargo na uvoz oružja u Ruandu.¹⁵² Od glavnog tajnika je zatraženo da napravi izvješće vezano uz teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava tijekom sukoba u Ruandi. Dugo očekivana rezolucija o povećanju misije s namjerom zaustavljanja genocida napokon je bila donesena, ali njezina provedba je imala poteškoće. Tijekom druge polovice svibnja RPF je neprestano zahtijevao da se UNAMIR drži humanitarne pomoći civilima i da ne sudjeluje aktivno u zaustavljanju genocida. Po njima je snaga od 5 500 vojnika u tom trenutku bila nepotrebna i zalagali su se za smanjivanjem uloge UNAMIR-a. Njihova otpor dodatno je usporilo slanje novih vojnika u Ruandu, zbog čega SAD i ostale zapadne zemlje nisu željele sudjelovati u novom mandatu misije.¹⁵³ Ostaje upitno koliko bi se života moglo spasiti da nije bilo tog protivljenja i da su se snage okupile i poslale u roku par dana.

UNAMIR je dosegnuo svoju punu snagu od 5 500 vojnog osoblja tek u listopadu 1994. godine.¹⁵⁴ Dakle, skoro tri mjeseca nakon što je proveden genocid. Gotovo polovicu tih snaga činile su postrojbe iz Gane, Etiopije i Tunisa, dakle ponovno zemlje trećeg svijeta. Ostatak snaga UNAMIR-a činili su pripadnici sljedećih zemalja: Argentina, Australija, Austrija, Bangladeš, Brazil, Čad, Džibuti, Fidži, Gvineja, Gvineja Bisau, Indija, Jordan, Kenija, Kanada, Kongo, Malavi, Mali, Niger, Nigerija, Njemačka, Pakistan, Poljska, Ruska Federacija, Senegal, Slovačka, Španjolska, Švicarska, Ujedinjeno Kraljevstvo, Urugvaj, Zambija i Zimbabve.¹⁵⁵ Važna promjena za misiju je nastupila 14. lipnja 1994., kad je Specijalni predstavnik Booh-Booh dao ostavku. Novi

¹⁵¹ Izvještaj glavnog tajnika UN-a [S/1994/565](http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirRPT.htm), <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirRPT.htm>, pristup ostvaren 19.11.2016.

¹⁵² Rezolucija Vijeća sigurnosti S/RES/918 (1994), <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirRES.htm>, pristup ostvaren 16. 09. 2016.

¹⁵³ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 1064.

¹⁵⁴ "UNAMIR - background" United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm>, pristup ostvaren 11. 11. 2016.

¹⁵⁵ „Troop and police contributors archive (1990. – 2014.)“, United Nation Peacekeeping, http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/contributors_archive.shtml, pristup ostvaren 13. 11. 2016.

Specijalni predstavnik za Ruandu bio je Shaharyar M. Khan iz Pakistana, koji je ostao na toj funkciji do završetka misije 1996. godine.

Građanski rat između RPF-a i RGF-a nastavio se tijekom cijelog svibnja i lipnja, ali sporijim intenzitetom. RPF je okružio Kigali i osvajao slabije branjenja područja na istoku i jugu zemlje dok je prepustio kontrolu zapadnog dijela zemlje RGF-u. Tom taktikom je pripremao teren za osvajanje Kigalija i ostvarenje konačne pobjede. Na područjima koja je RPF osvojio, uspostavljene su lokalne vlasti pod kontrolom Tutsija, koji su zatim izvršili ubojstava Hutua, najčešće onih za koje je RPF vidio kao prijetnju svojoj vlasti. Velik broj civila zajedno se s RGF-om povlačio na zapad zemlje pribojavajući se osвете nadolazećih pobjedničkih snaga RPF-a.¹⁵⁶ UNAMIR se za to vrijeme, i dalje s malim osobljem, brinuo za sigurnost civila pod njihovom zaštitom i raspodjelom humanitarne pomoći sve većem broju unesrećenih izbjeglica.

U takvoj situaciji Francuska vlada je sredinom lipnja 1994., najavila pokretanje operacije *Turquoise* s namjerom zaustavljanja daljnjih stradavanja i organizacije sigurnosne zone za civile. Vijeće sigurnosti prihvatilo je francuski prijedlog i 22. lipnja 1994., donijelo je Rezoluciju 929 o davanju mandata po Poglavlju VII., multinacionalnoj operaciji s humanitarnom svrhom dok UNAMIR ne dosegne potrebni broj postrojbi da preuzme tu ulogu.¹⁵⁷ Iako se RPF pribojavao da će doći do rata s francuskim snagama, to se nije dogodilo, ali je njihovo napredovanje zaustavljeno na zapadu zemlje gdje je stvorena tzv. sigurnosna zona. Vladine snage imale su najviše koristi od dolaska Francuza, jer su to iskoristile za povlačenje u Kongo zajedno s velikim brojem počinitelja genocida i izbjeglica koji su se pribojavali osвете RPF-a. Procjenjuje se da je operacija *Turquoise* spasila živote otprilike 13 000 ljudi koji su bježali od vladinih snaga, ali mnogi su ju kritizirali, jer su smatrali da je primarni cilj Francuske bio zaštititi Hutu ekstremiste.¹⁵⁸ Konačno, 4. srpnja 1994., RPF-a je osvojio Kigali. Provođenje genocida i građanski rat službeno su završili 18. srpnja 1994., jednostranim proglasom RPF-a o primirju. Dan poslije, 19. srpnja 1994., proglašena je nova prijelazna vlada Ruande s kojom je UNAMIR surađivao sve do završetka misije.

¹⁵⁶ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 1109-1111.

¹⁵⁷ Rezolucija Vijeća sigurnosti S/RES/929 (1994), <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirRES.htm>, pristup ostvaren 14. 11. 2016.

¹⁵⁸ PRUNIER, Gerard, „Operation Turquoise: A Humanitarian Escape from a Political Dead End“, *The Path of a Genocide*, New Jersey, 1999., 303-304.

7. Posljedice genocida i završetak UNAMIR-a

U srpnju 1994., RPF je zauzeo Kigali i prekinuo provođenje genocida, a njihov vođa Paul Kagame preuzeo je vlast u zemlji. Više od samih snaga UN-a, za zaustavljanje daljnjeg provođenja genocida u Ruandi zaslužan je RPF. Međutim, s njegovim uspostavljanjem kontrole u državi, širile su se i glasine o masovnim pogubljenjima Hutua. Izvještaj Roberta Gersonya, humanitarca koji je radio za UN, iznosi da je od travnja do kolovoza 1994., RPF pobio između 25 - 45 000 Hutua, što je prema njegovu mišljenju konsolidirao vlast Tutsija u Ruandi. Novo uspostavljena vlada RPF-a priznala je da su neki njihovi vojnici sudjelovali u osvetničkom ubijanju Hutua, nakon što je proveden genocid nad Tutsijima, ali odbili su optužbe da je ubijanje organizirano s namjerom.¹⁵⁹ Izvora o tome praktički nema. Je li UN bio osramoćen svojim potezima za vrijeme provođenja genocida nad Tutsijima, pa je odlučio zažmiriti na svjedočanstva o nasiljima RPF-a prema Hutuima, ne može se sa sigurnošću reći.

Procjenjuje se da je od ukupne populacije od oko 7 milijuna ljudi u Ruandi, između pola milijuna i milijun ubijeno, 3 milijuna bilo je raseljeno unutar zemlje, a 2 milijuna u susjedne zemlje.¹⁶⁰ U isto vrijeme, izbjeglice Tutsija, koji su živjeli u progonstvu više od tri desetljeća, vraćali su se u Ruandu. Najveći broj Hutu izbjeglica je završio u Demokratskoj Republici Kongo, Tanzaniji, Burundiju i Ugandi. Odgovorni za poticanje i omogućavanje genocida prebjegli su u susjedni DR Kongo, a s njima i većina od gotovo 2 000 000 ljudi koji su strahovali od odmazde RPF-a.¹⁶¹ Dolazi do formiranja velikih izbjegličkih kampova na graničnom području s Ruandom u kojima nastaje velika humanitarna kriza i širenja kolere, koja je po nekima usmrtila oko 50 000 ljudi. U izbjegličkim kampovima u Kongu naoružavaju se bivši pripadnici vladine vojske i Interahamwea, s namjerom da napadnu Ruandu i nastave ratovati. S ciljem da to spriječe, Ruanda i Uganda organiziraju dvije preventivne invazije na DR Kongo, koji je sljedećih 10 godina bio destabiliziran i prožet ratovima koji su odnijeli preko 5 000 000 žrtava. Masovni karakter genocida u Ruandi odveo je u zatvor više od 120 000 Ruandana. S obzirom na to da bi za njihovo osuđivanje i izvršavanje kazne trebalo cijelo stoljeće, 1. siječnja 2003. oslobođeno je 40 000 zatvorenika.

¹⁵⁹ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 1109-1111.

¹⁶⁰ "UNAMIR - background" United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm>, pristup ostvaren 26. 11. 2016.

¹⁶¹ GNAMO, Abbas, „The Rwandan Genocide and the Collapse of Mobutu's Kleptocracy“, *The Path of a Genocide*, New Jersey, 1999., 324.

Ruanda danas slijedi primjer nacionalnog pomirenja koje se zasniva na odbacivanju etničkog identiteta.¹⁶² Vlast i dalje kontrolira RPF, a predsjednik države je Paul Kagame kojem je prošle godine ustavnim promjenama omogućeno da uz reizbor ostane na vlasti do 2034. godine.¹⁶³

Nakon uspostavljenja primirja i uspostave nove vlade, UNAMIR je bio zadužen za stabilizaciju i sigurnost zapadnog dijela zemlje, posebice nakon povlačenja francuskih snaga 21. kolovoza 1994. Tijekom tog vremena, UNAMIR je pomagao u sigurnom povratku izbjeglica, osiguravajući i podupirući raspodjelu humanitarne pomoći i promičući nacionalno pomirenje u Ruandi. Unatoč neuspjehu UNAMIR-a u provođenju prvotnog mandata za očuvanjem mira, humanitarno djelovanje misije tijekom genocida 1994. spasilo je oko 30 000 života. Tijekom misije 27 pripadnika plavih kaciga izgubilo je živote. UNAMIR se povukao iz Ruande u ožujku 1996. godine.¹⁶⁴

Misija u Ruandi i provedeni genocid imali su dalekosežne posljedice i na generala Dallairea. Dijagnosticiran mu je posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), pri povratku u Kanadu te je pokušao počinuti samoubojstvo. Zbog toga je otpušten iz vojske, a danas se bavi politikom i otvoreno piše i govori o svojim iskustvima tijekom genocida u Ruandi.¹⁶⁵ Pet godina nakon završetka genocida, UN je proveo istragu o djelovanju UNAMIR-a i 19. prosinca 1999. objavio je svoj izvještaj. Za nedovoljno djelovanje u Ruandi krivi se nedostatak političke volje međunarodne zajednice, opći nedostatak resursa i pogrešna procjena događaja koji su se odvijali u Ruandi.¹⁶⁶ Izvještaj UN-a djelomično je priznao odgovornost za nedovoljno djelovanje prije i tijekom provođenja genocida. Tadašnji svjetski lideri, glavni tajnik UN-a Buthros Buthros-Ghali, predsjednik SAD-a Bill Clinton i budući glavni tajnik UN-a Kofi Annan, izrazili su žaljenje zbog nedovoljnog djelovanja u Ruandi.¹⁶⁷

¹⁶² BRUNETEAU, *Stoljeće genocida*, 143-144.

¹⁶³ "Paul Kagame" The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/19/rwandan-president-paul-kagame-could-rule-until-2034-after-voters-lift-limits>, pristup ostvren 29. 11. 2016.

¹⁶⁴ "UNAMIR - background" United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm>, pristup ostvaren 20. 11. 2016.

¹⁶⁵ DALLAIRE, *Shake Hands with the Devil*, 5.

¹⁶⁶ Report of the Independent Inquiry, 59.

¹⁶⁷ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 1164.

7.1. Međunarodni kazneni sud za Ruandu – ICTR

Međunarodni kazneni sud za Ruandu (International Criminal Tribunal for Rwanda) - ICTR, osnovan je Rezolucijom 955 Vijeća sigurnosti od 8. studenog 1994. godine. Službeni naziv suda jest: Međunarodni kazneni sud za progon osoba odgovornih za genocid i druga ozbiljna kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjenih na teritoriju Ruande, i građana Ruande koji su odgovorni za genocid i druge takve povrede počinjenih na teritoriju susjednih država, između 1. siječnja 1994. i 31. prosinca 1994. godine.¹⁶⁸ Sud se nalazio u gradu Arushi u Tanzaniji, gdje je i potpisan mirovni sporazum 1993., koji je trebao donijeti mir u Ruandi. U istoj zgradi gdje je potpisan sporazum sljedećih 20 godina sudilo se ljudima koji su radili protiv njega. ICTR je prvi međunarodni sud koji je donio presudu vezanu za genocid i prvi koji je interpretirao definiciju genocida uspostavljenu 1948. Ženevskom konvencijom. Također, to je prvi međunarodni sud koji je definirao silovanje kao način počinjenja genocida i sudio mediju odgovornom za emitiranje poruka namijenjenih poticanju javnosti da počini genocid.¹⁶⁹

Kao i UNAMIR, ICTR je imao administrativnih i financijskih poteškoća prilikom osnivanja pa je za njegovo uspostavljanje i početak rada trebalo nekoliko mjeseci.¹⁷⁰ ICTR je djelovao usporenim tempom, dijelom zbog administrativnih problema i poteškoća, a dijelom zbog kompliciranih slučajeva i velikog broja svjedoka.¹⁷¹ Presuđene kazne najčešće su dugogodišnje do maksimalno doživotne kazne, jer u skladu s međunarodnom praksom nije se dosuđivala smrtna kazna. Tijekom tih dvadeset godina rada, sud je izdao 92 optužnice, od čega je 62 osuđeno za zločine počinjene u Ruandi. Ukupno 14 ljudi je oslobođeno, a 10 ih je prebačeno nacionalnim sudovima u Ruandi na daljnju obradu. Trenutno se na listi traženih osoba ICTR-a nalazi osam imena koji su i dalje u bijegu.¹⁷² Među njima se ne nalazi Agathe Habyarimana, udovica predsjednika Habyarimana, protiv koje nije podignuta optužnica na ICTR-u, ali jest u Ruandi. Vjerojatno je najpoznatija osoba koja je izbjegla osudu za genocid. Uhićena je 2010. u Francuskoj

¹⁶⁸ SCHABAS, William, *The UN International Criminal Tribunals- The former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*, Cambridge, 2006., 4.

¹⁶⁹ „Međunarodni kazneni sud za Ruandu – ICTR“, United Nations, <http://unictr.unmict.org/en/tribunal>, pristup ostvaren 29. 11. 2016.

¹⁷⁰ DES FORGES, *Leave None to Tell the Story*, 1121.

¹⁷¹ *Isto*, 1129.

¹⁷² „Međunarodni kazneni sud za Ruandu – ICTR“, United Nations, <http://unictr.unmict.org/en/tribunal>, pristup ostvaren 29. 11. 2016.

nakon posjete predsjednika Nicolasa Sarkozyja Ruandi, ali ubrzo je puštena da se brani sa slobode. Do danas protiv nje nije donesena nikakva presuda, a njezino izručenje Ruandi je odbijeno. ICTR je službeno zatvoren 31. prosinca 2015. godine.

8. Zaključak

Misija Ujedinjenih naroda za pomoć Ruandi osnovana je kako bi se očuvalo primirje potpisano nakon dugogodišnjeg građanskog rata u Ruandi. Analizom niza elemenata: od posthladnoratovske uloge UN-a i njegovih mirovnih misija, povijesti Ruande od kraja 19. stoljeća, građanskog rata između RGF-a i RPF-a iz 1990-tih, te sporazuma u Arushi nakon kojeg je uspostavljen UNAMIR, izvjesno je da očuvanje primirja između sukobljenih strana i izvršenje mandata misije nije bilo moguće. Sukob u Ruandi nije prijetio međunarodnom miru i sigurnosti, te je ozbiljniji interes međunarodne zajednice izostao. Malobrojne snage koje je UN uspio okupiti za sudjelovanje u misiji, bile bi dovoljne da su obje sukobljene strane željele očuvati primirje, što u Ruandi nije bio slučaj. Od samog potpisivanja mirovnog sporazuma, Hutu eliti je prijetio gubitak moći s kojim se oni nisu mogli, niti željeli pomiriti. Slaba opremljenost pripadnika UNAMIR-a i opća nezainteresiranost moćnijih zapadnih zemalja za situaciju u Ruandi, omogućila je ekstremnim pripadnicima Hutua konačni obračun s Tutsijima. UN je pasivno gledao na događaje, odnosno na nasilje, koje su provodili Hutu ekstremisti. Teret provođenja misije u Ruandi ostavljen je malobrojnim i nedovoljno opremljenim snagama UNAMIR-a, koje nisu mogle održati primirje niti zaustaviti otpočeto nasilje u travnju 1994. godine. S nastavkom građanskog rata UNAMIR je imao ljudske gubitke, koji su natjerali međunarodnu zajednicu na povlačenje većine svojih snaga iz Ruande. UN je umjesto zaustavljanja nasilja, pomogao stranim zemljama u evakuaciji svojih državljana iz Ruande. Današnje studije pokazuju da se genocid mogao zaustaviti prije njegova širenja, pravovremenom reakcijom međunarodne zajednice. Ona je nažalost izostala i zbog toga je djelovanje UN-a u Ruandi višestruko kritizirano. Vijeće sigurnosti pazilo je da misija ne iziđe izvan svojih pravnih odgovornosti i obveza, pronalazeći opravdanja za svoje (ne)djelovanje. Razlog takve pasivne reakcije treba tražiti u tromoj i nefunkcionalnoj birokraciji UN-a. Tijekom provođenja genocida, UNAMIR je s malobrojnim snagama pružao humanitarnu pomoć unesrećenima i tako spasio tisuće života, no uz pravilnu potporu međunarodne zajednice moglo se napraviti znatno više. Današnji sve manji utjecaj UN-a na međunarodnu sigurnost, proizlazi iz činjenice da je UN ostao talac loše strukturiranog lanca odlučivanja i činjenice da nema vlastitih oružanih snaga. Moćne zemlje, poput stalnih članica Vijeća sigurnosti, danas međunarodnu politiku provode bez obzira na Ujedinjene narode, zbog toga što je tradicionalni koncept djelovanja

UN-a sve svoje slabosti iskazao u mirovnim misijama tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća na području Hrvatske, Somalije i Ruande.

Izvori i literatura

Izvori

United Nations Documentation Center, <http://www.un.org/en/documents>

United Nations, Report of the Independent Inquiry Into the Actions of the United Nations During the 1994 Genocide in Rwanda S/1999/1257

United Nations, *United Nations Peacekeeping Operations - Principles and Guidelines*, New York, 2008.

International Criminal Tribunal for Rwanda, <http://unicttr.unmict.org>

Literatura

ADELMAN, Howard, „Canadian Policy in Rwanda“, *The Path of a Genocide*, New Jersey, 1999.

BARNETT, Michael, *Eyewitness to a Genocide: The United Nations and Rwanda*, Ithaca, 2002.

BRUNETEAU, Bernard, *Stoljeće genocida*, Zagreb, 2005.

CALLAMARD, Agnes, „French Policy in Rwanda“, *The Path of a Genocide*, New Jersey, 1999.

CARRUTHERS, Susan, *The Media At War*, London, 2000.

CHOSSUDOVSKY, Michel, *Globalizacija bijede i novi svjetski poredak*, Zagreb, 2008.

DALLAIRE, Roméo, *Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda*, London, 2004.

DES FORGES, Alison, *Leave None to Tell the Story*, New York, 1999.

FEIL, Scott, *Preventing genocide: how the early use of force might have succeeded in Rwanda*, New York, 1998.

FINDLAY, Trevor, *The use of force in UN peace operations*, New York, 2002.

GAVRILOVIĆ, Mladen, *Republika Ruanda*, Beograd, 1976.

GNAMO, Abbas, „The Rwandan Genocide and the Collapse of Mobutu's Kleptocracy“, *The Path of a Genocide*, New Jersey, 1999.

GOUREVITCH, Philip, *We Wish to Inform You That Tomorrow We Will be Killed With Our Families: Stories from Rwanda*, New York, 1998.

ILIBAGIZA, Immaculée, *Preživjela da ispriča*, Zagreb, 2008.

IGNATIEFF, Michael, *The warrior 's honor*, London, 1998.

JAKEŠEVIĆ, Ružica, *Hrvatska i mirovne misije Ujedinjenih nacija*, Zagreb, 2012.

KAKWENZIRE, Joan, KAMUKAMA, Dixon, „The Development and Consolidation of Extremist Forces in Rwanda“, *The Path of a Genocide*. New Jersey, 1999.

LAEGREID. Turid, „U.N. Peacekeeping in Rwanda“, *The Path of a Genocide*, New Jersey, 1999.

MAHMOOD, Mamdani, *When Victims Become Killers*, New York, 2001.

MIŠKULIN, Ivica, *Imas puska, imas pistol? O mirovnim operacijama Ujedinjenih naroda u zapadnoj Slavoniji*, Slavonski Brod, 2014.

PRUNIER, Gerard, „Operation Turquoise: A Humanitarian Escape from a Political Dead End“, *The Path of a Genocide*, New Jersey, 1999.

SCHABAS, William, *The UN International Criminal Tribunals*, New York, 2006.

STETTENHEIM, Joel, „The Arusha Accords and the Failure of International Intervention in Rwanda“, *Words over war - Mediation and Arbitration to Prevent Deadly Conflict*, New York, 2000.

<http://www.africafocus.org/docs04/rw0403b.php>

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=53573>

<https://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/>

<http://www.thecommonwealth.org>

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamir.htm>

<http://www.un.org/en/peacekeeping>